د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د
ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو
د تاليف لوی رياست

فرهنگ

يوولسم ټولگی

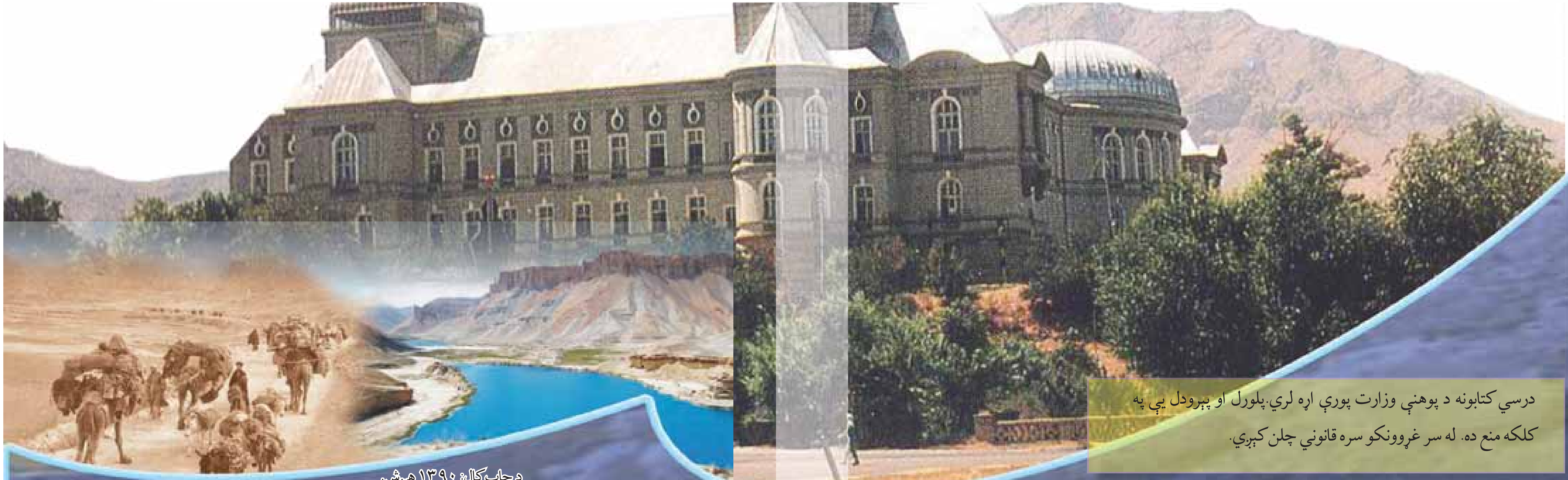

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

فرهنگ - يوولسم ټولگی

درسي کتابونه د پوهنې وزارت پورې اړه لري.پلورل او پېرودل يې په
کلکه منع ده. له سر غړوونکو سره قانوني چلن کېږي.

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تالیف لوی ریاست

فرهنگ

یوولسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ.ش.

مؤلفان

ـ عبدالحميد عاطف

ـ فضل الرحمٰن فقيهي

علمي او مسلکي ايډيټ

ـ دکتور خوش نظر پاميرزاد

ـ عبدالرؤوف حکيمي

ژباړونکی

احمد شاه زغم

د ژبې اډيټوران

- محمد امين نژند

- غلام سرور گلاب زی صافی

ديني، سياسي او کلتوري کمېټه

ـ ډاکټر عطاء الله واحديار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئيس.

ـ حبيب الله راحل د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې د پوهنې وزارت سلاکار

د څارنې کمېټه

ـ دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين

ـ دکتور شير علي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول

ـ د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر گلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو تاليف لوی رئيس

طرح او ډيزاين

ـ صفت الله مومند

مِلّي سرود

دا وطن افغانستـــان دی	دا عزت د هــر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې	هر بچی یې قهرمـــان دی
دا وطن د ټولو کور دی	د بلــوڅــو د ازبکـــو
د پښتـــون او هزاره وو	د ترکمنــو د تــاجکـــو
ورسره عرب، گوجــر دي	پامیـریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي	هم ایمــاق، هم پشه یان
دا هیــواد به تل ځلیږي	لکــه لمــر پر شنه آسمان
په سینــه کې د آسیــا، به	لکــه زړه وي جــاویدان
نوم د حق مو دی رهبــر	وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو استاذانو، ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي؛ البته نه ښایي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، د همدې ارزښتونو پر بنا تدوین او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران استادان او ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې ستره دنده او دارنده مسؤولیتونه لري.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، د وطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې برخه کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې ددې کتاب په تدوین کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په ترتیب او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

لیک لړ

خپرکي	د لوست شمېر	سرليک	مخ
	سريزه		ح
	دکتاب عمومي موخې او هدفونه		۱
لومړی خپرکی	اسطورې او افسانې		۲
	لومړی لوست	اسطورې اوافسانې	۳
	دويم لوست	کيسې او حکايتونه	۱۱
	دريم لوست	رزمي شعرونه او شهنامه لوستل	۱۵
	د لومړي خپرکي لنډيز		۱۹
دويم خپرکی	ولسي ادبيات		۲۰
	څلورم لوست	لنډۍ	۲۱
	پنځم لوست	متلونه او مقولې	۲۵
	د دويم خپرکي لنډيز		۲۷
دريم خپرکی	جامې او پوښاک		۲۸
	شپږم لوست	زموږ د هيواد د خلکو جامې	۲۹
	اووم لوست	د واده او کوژدې د مراسمو جامې	۳۳
	اتم لوست	د جشنونو، اخترونو او .... جامې	۳۵
	نهم لوست	د ماشومانو جامې	۳۹
	د دريم خپرکي لنډيز		۴۱
څلورم خپرکی	واکمني او سيمه ييزه اداره		۴۲
	لسم لوست	زموږ د هيواد کورنی توکميز جوړښت	۴۳
	يوولسم لوست	مرکه او جرگه	۴۵
	دولسم لوست	د تاوتريخوالي او دښمنيو سر چينې، لاملونه ...	۴۹
	د څلورم خپرکي لنډيز		۵۳

پنځم څپرکی	استوګنځایونه، د ودانیو جوړولو مواد، لارې او طرحې		۵۴
	دیارلسم لوست	سمڅې او ختین کورونه	۵۵
	څوارلسم لوست	څپري کورونه	۵۹
	پنځلسم لوست	غوجلې	۶۳
	شپاړسم لوست	کلا،برج او د کوترو کوټې	۶۷
	اوو لسم لوست	جوماتونه او کاروان سرا یونه	۷۱
	اتلسم لوست	کاشي کاري	۷۵
	نولسم لوست	د میناتوری هنرونه	۷۹
	د پنځم څپرکي لنډیز		۸۳
شپږم څپرکی	په سیمه او په هیواد کې لیږد را لیږد		۸۴
	شلم لوست	د انسانانو په واسطه لېږد را لېږد	۸۵
	یوویشتم لوست	په لومړنیو وسایطو سره لېږد را لېږد	۸۷
	دوه ویشتم لوست	دخارویو په واسطه لېږد را لېږد	۹۱
	درویشتم لوست	په پر مختللو وسایطو سره لېږد را لېږد	۹۷
	د شپږم څپرکي لنډیز		۱۰۱
اووم څپرکی	لوبې او ورزشونه		۱۰۲
	څلرویشتم لوست	سیمه ییزې لوبې	۱۰۳
	پنځه ویشتم لوست	لامبو وهل	۱۰۷
	شپږ ویشتم لوست	غیږ نیول (پهلواني)	۱۱۱
	اوه ویشتم لوست	په بیلابیلو لوبوکې ملي ټیمونه	۱۱۳
	اته ویشتم لوست	د نړیوال المپیک په لوبو کې زموږ دهیواد....	۱۱۷
	د اووم څپرکي لنډیز		۱۱۹
	اخځلیکونه		۱۱۹

سریزه

فرهنګ څه شی دی؟

فرهنګ

شنیـــدم زدانـــای فرهنـګ دوست   زهی آنکه فرهنګ ملکش نکوست

زموږ ګران هېواد افغانستان چې په تېرو وختونو کې دآریانا او خراسان په نومونو يادېده، د پېړيو په اوږدوکې د روښانه ملّي او فرهنګي هويت لرونکی و.

زموږ دغه ملّي اوفرهنګي هويت عبارت دي له : تاريخ، ژبه، هنرونه، ادبيات، زاړه رسمونه او دودونه، چې د پېړيو په اوږدو کې زموږ د نيکونو په واسطه ايجاد شوي او دوخت په بهير کې پاخه شوي او وده يې کړې ده .

د دې ملّي اوفرهنګي زېرمو او پديدو له يو ځای کېدو څخه زموږ ملّي پېژندپانه منځ ته راغلې ده، هره ټولنه فرهنګي تنوع لري، زموږ ټولنه په ملّي فرهنګ راغونډه او زموږ خلک د دې فرهنګ په شتون کې خپل رنګ او بڼه غوره کوي.

په فرهنګ کې علوم ، باورونه ، ګمانونه، ګروهنې، تهذيبونه، هنرونه، د ژوند لارې، سنتونه او رواجونه ټول شامل دي. په لنډ ډول فرهنګ د يوه ملت د پوهنو، د مادي او معنوي نوښتونو او ابتکارونو ټولګه ده.

ستاسو په لاس کې داکتاب، او وه څپرکي لري،

په لومړي څپرکي کې اسطورې، کيسې او حکايتونه دي چې د خلکو په منځ کې دود دي، په کوم ډول منځ ته را غلي او څرنګه ترنن ورځې رارسېدلي دي؟

همدارنګه رزمي اشعار او د شهنامې لوستلو دود بيان شوی دی.

په دويم څپرکي کې ولسي ادبيات لکه: لنډۍ، متلونه او مقولې دي (د مشت نمونهٔ خروار) په ډول ياد شوي دي. تاسې به په يقين سره په سلګونو داسې نورې هم په ياد لرئ او هم به يې راغونډې کړئ.

په دريم څپرکي کې زموږ د خلکو د ساده او د ځانګړو مراسمو د جامو ښکلې او ډولونه د هغوی له تصويرونو سره درپېژندل شوي دي، چې د کليو، بانډو، د ښار اوسيدونکو او د

ماشومانو ځانګړې جامې پکې شاملې دي، له پخوا څخه تر نن پورې دود لري.

په څلورم څپرکي کې زموږ د هېواد د کورنيو او قومونو جوړښت، دکليو او کورنيو ترمنځ اړيکې، د جرګو او مرکو د دوديزې سيمه ييزې واکدارۍ څرنګوالی، د قومي شوراګانو او جرګو ګټې، مزاياوې او زيانونه بيان شوي دي چې د هغې په باره کې به معلومات ترلاسه کړئ، قضاوت به هم وکړئ او خپل نظرونه او وړانديزونه به د ښاغلي ښوونکي سره شريک کړئ.

په پنځم څپرکي کې به د خپلو اجدادو او نيکونو د ژوند د لرغونو ځايونو، د غارونو پخواني کورونه، ختين او ځپر ي کورونه، کلاګانې، برجونه، د پلرونو او نيکونو کورونه، د ښارو و غوجلې د هغوی د جوړښت د څرنګوالي او تصويرونو سره وګورئ، او تاسې د دې ټولو سره بلد ياستئ، زموږ د هېواد د جوماتونو، پخوانيو کاروان سرايونو، د معمارۍ هنر، کاشي کارۍ او د ميناتورۍ د هنرونو نمونې پېژنئ او په يقين سره د هغوی د راژوندي کولو، پرمختګ او پراخوالي په فکر کې هم ياست.

په شپږم څپرکي کې د تېر شوي وخت او نننۍ ورځې د لېږد رالېږد وسيلو ډولونه د انسانانو او ښارو و په ګډون د لېږد رالېږد لومړني او د نن ورځې پرمختللې وسطې د هغوی د تصويرونو سره ترتيب او تاسې ته مو درپېژندلې دي.

په اووم څپرکي کې د لوبو او بدني روزنې ډولونه بيان شوي دي چې تاسې د لوبو د منځته راتلو په موخو او د ځينو سيمه ييزو لوبو د کولو په طريقو او ګټو سره بلد شئ.

کوم شيان چې موږ په دې کتاب کې راټول کړي دي د بحر د هغو اوبو په شان دي چې په کوزه کې ترې را واخيستل شي.

زه يقين لرم چې تاسې ځوانان به د دې لوی رسالت څخه خبر ياست، پام به مو وي او کوښښ به کوئ چې د هېواد د ګټور، پراخه او لوی فرهنګ راغونډولو او روښانولو ته به پام کوئ.

د کتاب عمومي موخې او هدفونه

د دې کتاب له تدریس څخه وروسته تر هرڅه دمخه باید د خلکو ترمنځ په هر اړخیز ډول سره ملي یو والی او یو موټی کېدل ټینګښت ومومي.

د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوي روحیه ټینګه شي او زده کوونکي باید زموږ د هېواد د ټولو سیمو له فرهنګ سره بلد شي.

د زده کوونکو معلومات او پوهه به په دې برخه کې دومره پراختیا ومومي ترڅو وپوهېږي چې زموږ د خلکو فرهنګ او زموږ د هېواد هویت د نړۍ په کچه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محوري او مرکزي ارزښتونه موږ د یوه افغان په توګه معرفي کړي.

زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سیمې پر فرهنګ سربېره زموږ د ګران هېواد د نورو ولایتونو او سیمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وویاړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې:

د فرهنګ مضمون ته د هېواد په تعلیمي نصاب کې نوی ځای ورکړ شوی دی او تاسې په یقین سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ له ځانګړتیاوو او څرنګوالي خبرباستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د یوه ګډ میراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هویت څرګندوی دی.

تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډای فرهنګ سره له مخکې بلد یاست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولایتونو او د هېواد د بېلابېلو سیمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډکلتور سره به ستاسې مینه لا زیاته شي او د هغې د بیا رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختیا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوریک اصالت به وساتئ او د غیر اسلامي او د غیر افغاني عناصرو د فرهنګونو له منلو څخه په کلکه ډډه وکړي. زده کوونکي به د دې کتاب په لوستلو او د هغې د محتوا او (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتیا او د ښوونکي د هدایت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طریقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زیاتې تجربې ترلاسه کړي.

لومړی څپرکی

اُسطورې او افسانې رزمي شعرونه او...

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عامیانه لاسته راوړنو سره بلد شي او د هغوی محتوا وې، توکي، مفاهیم او ارزښتونه به وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په منځ کې په دې ډول ادب، دود او تاریخي قدامت باندې پوه شي، له یوه نسل څخه بل نسل ته د هغې د انتقال او د پیړیو په تېریدلو سره چې کوم بدلونونه په دې کې راغلي دي، وپېژني.

زده کوونکي به د خلکو په ټولنیز ژوند کې د دې ډول ادب په ګټو، ښېګڼو او اغیزو باندې پوه شي او د هغو معروفو او مشهورو کتابونو سره به چې د حماسي داستانونو، حکایتونو او اسطورو لرونکي دي، آشنا شي.

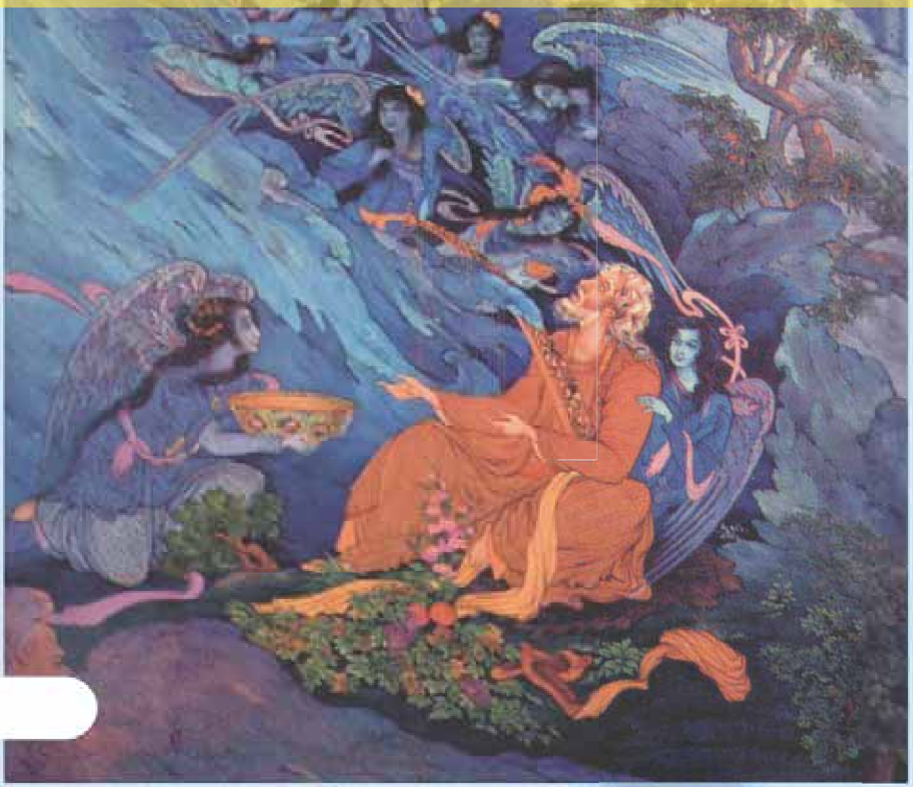

لومړی تصویر

لومړی لوست:

اُسطورې او افسانې

- اسطوره څه ته وايي؟
- تاسو څو افسانې اورېدلي او په ياد مو دي؟

(۲) تصوير

اسطوره : زموږ د خلکو د عاميانه لاسته راوړنو يوه اساسي برخه ده. دغه وګړنيزه ادبي برخه د تېرو وختونو په اوږدو کې زموږ د خلکو د لوړو خيالونو او تصوراتو محصول دی چې له يوه نسل څخه بل نسل ته را رسېدلي او تر نن پورې يې دوام کړی دی.

اسطورې هغه داستانونه دي چې ډېر ځله خيالي او جوړه شوې محتوا لري او زياتره د هغو شته والی او عملي توب د عقل له پلوه شوونی نه برېښي، خو افسانې کله عادي او کله اسطورو ته ورته محتوا لري.

د اسطورو اصلي توکي د افرادو، پېښو او پديدو په ستاينه کې زياته مبالغه ده، لکه: د فردوسي شهنامه او ځينې نور داستانونه چې اسطوره يي محتوا لري او داسې ښکاري چې له ځانه جوړ شوي وي او يا د هغې په اصل کې نور مطلبونه او پېښې د مبالغې په ډول ورزيات شوي وي.

اسطوره د يوه قوم د تاريخي او نا ليکل شو و خيالونو او د هغوی د تاريخي شته والي هنداره او سريزه ده. اسطوره د يوه قوم د ملي او ټولنيزو ارزښتونو بېلګې ده. داسې چې د کيسو په قالب کې د هغه قوم د زړه راښکونکو غريزوي او آرماني هيلو ترجماني کېږي. د اسطورې تر ټولو مهمه ځانګړنه د هغې غير عادي ژبه او جوړښت دی.

اسطورې له عقل او باور څخه لرې په نامعلوم زمان او مکان کې د غیر عادي، خیالي او د ډېرو غښتلو قهرمانانو غیر عادي او نا آشناکیسې دي.

د بېلګې په ډول: د فردوسي شهنامه په نړیواله کچه تر ټولو ستر حماسي اثر او محتوا يې د لرغونو قومونو د اسطورو ټولګه ده. فردوسي په خپل منظوم حماسي اثر کې لرغوني اسطوروي میراثونه په استاذانه ډول په دري ژبه منظوم کړي دي.

اسطوروي کیسې او پخوانۍ حماسي سندرې په نالیکلي او شفاهي توګه د سندربولو او بزګرانو په وسیله سینه په سینه او خوله په خوله وروستیو نسلونو ته را رسېدلي دي او د فردوسي د شهنامې بنسټیز آرونه جوړوي.

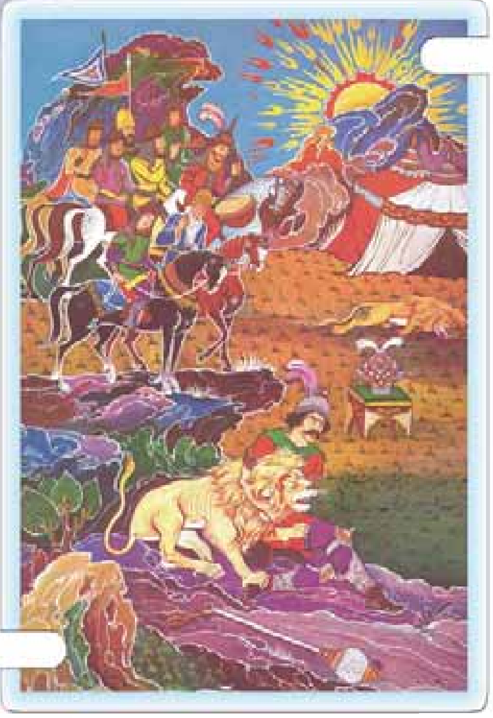

(۳) تصویر

افسانه (کیسه)

افسانې د خلکو د ژبنیو لاسته راوړنو یوه غوره برخه ده. دا ډول خبرې له لرغونو وختونو څخه را په دې خوا د خلکو په ټولنیز او عاطفي ژوندکې موجودې دي.

انسانان له پخوا زمانو را په دې خوا د افسانو له ویلو او اورېدلو سره مینه لري. په ځانګړې توګه دغه مینه په ماشومانو او ځوانانو کې ډېره زیاته ده.

ماشومان د ژمي په شپو کې تر تودو صندلیو لاندې او یا په تودو کوټو کې د خپلو نیاګانو یا د باباګانو چار چاپېر را ټولېږي دوی د دیوانو او ښاپېرو، آدم خان او درُ خانۍ، مؤمن خان او شیرینو، بهرام او ګل اندامې، ورقه او ګل شاه، شیر عالم او میمونې، یوسف او زلیخا او نورو افسانو په برخه کې کیسې کوي. او داسې یې پیلوي.

و، نه و، يو پاچا و — ناست په دو کانچه و

ما و وهشت په ډېره — هغه ولـوید په لکره

يا په دري ژبه (افسانه، سي سانه، چهل مرغک ده یک خانه)

يا: يو و، يونه و غير له خدايه بل څوک نه و

يا: يکی بود يکی نبود، غير از خدا هيچ کس نبود

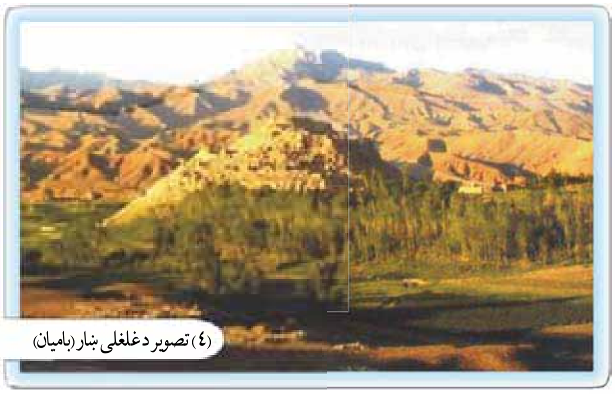
(٤) تصوير د غلغلې ښار (باميان)

او په داسې ويناوو او جملو کيسې پيلوي او ماشومان يې په مينه سره اوري.

زموږ ګران هېواد چې له پخوا زمانو راهيسې يو بډاى فرهنګي هېواد و، تل يې په خلکو کې د افسانو ويل او اورېدل دود و او تر ننه پورې دوام لري، لکه:

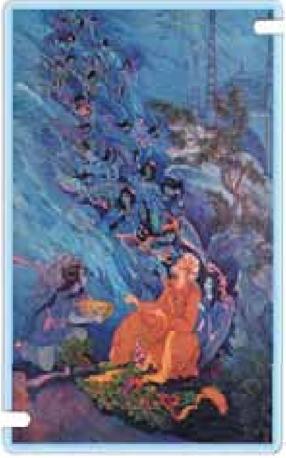
(٥) تصوير

د مرد او نامرد، ورې او لېوه کيسې د کليلې او دمنې کيسې چې د ځناورو او ښارويو په ژبو يې وايي. همدارنګه د هزارويکشب، فقير ادهم، شير او نجار، زمري او ګيدړې، زمري او بابه دهقان، د بابه خارکش او په لسګونو نورې افسانې.

په پخوا وختونو کې چې خلکو ډېر کارونه، نه درلودل او هم د بوختياوو نننې وسايل لکه راديو، تلويزيون، او... هم نه و، نو خلکو خپل وزګار وختونه دګټورو خبرو او کيسو په اورېدلو تېرول او د ژمي په اوږدو شپو کې به يې کيسې او افسانې ويلې.

نن هم زموږ د خلکو په منځ کې دکيسې کولو دود شته، خو د تېرو وختونو په پرتله دومره زيات نه دى.

د افسانو منځ پانګه (محتوا)

وګړنيزې کيسې يا افسانې ډول ډول منځپانګې لري او هره کيسه موږ ته د تېرو خلکو د ژوند د عادتونو او آرمانونو ټولې خواوې ښيي. په افسانو کې له عقله لرې برخليکونه او په زړه پورې پېښې تمثيلېږي، لکه: د جادوګرۍ، توردېو، سپين دېو، سيمرغ، د کوه قاف ښاپيرۍ، اتلانو، رستم او نورو رولونه د يادونې وړ دي.

څرنګه چې په افسانو کې ټولنيزې چارې او د تېرو خلکو ترمنځ اړيکې له يو بل سره بيانېږي؛ همدارنګه د حرص، ظلم او برلاسي، قهر، غوسې، کينې، د دروغو څخه بد ويل کېږي او ښه فضايل او خصلتونه لکه رښتيا ويل، پاک زړه توب، عدالت، مينه، قناعت، زغم، حوصله او سربښندنه ستايل کېږي. بايد و وايو چې ځينې افسانې زموږ د تېرو خلکو د سپېڅلي مينې څرګندونه کوي او د مخکنيو خلکو او ټولنو د ارادو او عواطفو ښودونکې او څرګندونکې ګڼل کېږي.

افسانې موږ ته د وفادارۍ او مينې درس راکوي او پندونه ترې اخيستل کېږي.

کله ناکله وګړنيزې افسانې په بېلابېلو ځايونو او وختونو کې په يو او بل ډول موږ ته را رسېدلي دي، نو د لېږد او انتقال د زمانې په بهير کې يې له يوه نسل څخه بل نسل ته بدلون موندلی دی.

تاسې يو له هغو افسانو څخه چې د خلکو په منځ کې دود دي په لاندې ډول لولئ:

د زمرت Zumrat او قيمت کيسه (افسانه)

و، نه و، غير له خدایﷻ بل څوک نه و.

په تېرو زمانو کې يو سړی و، چې د يوه ځنګله په څنګ کې يې ژوند کاوه. دغه سړي دوه لورګانې او دوه ښځې درلودې، ديوې لور نوم يې (زمرت) او د بلې نوم (قيمت) و. قيمت لټه او (زمرت) هوښياره او خواريکښه نجلۍ وه. د (قيمت) مور به تل خوابدې او نارامه وه چې لور يې ولې لکه د (زمرت) غوندې هوښياره نه ده.

(قيمت) ته به يې چې څومره نصيحت کاوه ګټه يې نه کوله او له بل پلو به يې له (زمرت) سره کينه او بدي کوله او د هغې د له منځه وړلو په فکر کې وه.

یوه ورځ یې د تل په شان خپل مېړه ته د (زمرت) څخه سر وټکاوه او شیطاني یې ورته وکړه، (زمرت) یې د پلار په نظر کې لټه، بېکاره او بدګزاره معرفي کړه او ویې ویل: «که دا لور دې له کوره ورکه نه کړې، نو زه له کوره ځم» څو ورځې او هفتې یې خپل مېړه وګواښه.

د (زمرت) پلار بله چاره نه لرله او هغه یې له ځان سره یوه ځنګله ته بوتله او د ځنګله په یوه ګوښه کې یې پرېښوده. خپل تبر یې را واخیسته او د ځنګله بلې خوا ولاړ. تبر یې په یوه ونه کې وځړاوه او خپله د (زمرت) له نظره په پټه بېرته کورته وګرځید، (زمرت) یې په ځنګل کې یوازې پرېښوده.

د ورځې په اوږدو کې یې باد تبر ښوراوه او په ونه لګېده. (زمرت) د تبر د غږ په اوریدو تر ماښامه پورې فکر کاوه چې پلار یې ونې غوځوي.

کله چې ماښام او تیاره خپره شوه او پلار یې رانه غی، ناچاره په وېره وېره د تبر د غږ په لور لاړه او هلته یې ولیده چې تبر باد په ونه وهي او پلار یې نشته. ډېره ووېرېده، یو خوا بله خوا یې منډې و وهلې او د پلار جان، پلار جان! نارې یې وهلې. په ډېرو منډو او لټونونو په تیاره شپه کې روانه وه، آخر یې د ځنګله په یوه ګوښه کې یوه تته رڼا ولیده، ځان یې هلته ورساوه. ګوري چې یوه کوټه ده او په هغه کې یوه جادوګره ښځه ناسته ده. دکوټې دروازه یې ور وټکوله، اجازه یې واخیسته، دننه شوه او سلام یې ور واچاوه. جادوګرې ورته وویل:((علیکم السلام، اې نازنینې نجلۍ، نږدې راشه! ولې ژاړې او په دې نیمه شپه په ځنګله کې ولې سرګردانه یې ؟))

زمرت پېښه ورته بیان کړه.

جادوګرې د هغې په سر لاس کش کړ. ډاډ یې ورکړ او بیایې خواړه ورکړل. (زمرت) خواړه وخوړل او څرنګه چې ډېره ستړې شوې وه، نو ویده شوه، سهار وختي چې کله له خوبه راوېښه شوه په ټول انګړ کې یې اوبه وشیندلې او جارو یې کړ. د سهار چای یې برابر کړ او جادو ګرې ښځې ته یې غږ کړ چې: «پاځېږئ چای تیار دی!».

هغه چې له خوبه پاڅېده، ګوري چې دکور ټول انګړ دهنداري په څېر پاک او ستره شوی دی، توده ډوډۍ او چای تیار دي. ډېره خوشحاله شوه. دواړو د سهار چای وخوړ او بیا یې د غرمې او بېګاه خواړه هم په همدې ډول برابر کړل. څو ورځې په دې ډول تېرې شوې. جادو ګره ښځه

له زمرت څخه ډېره خوشحاله وه او لاس به يې ورباندې تېراوه. زمرت هم ډېره خوشحاله وه، هره ورځ به ځنګله کې د شنېلېو او ونو ترمنځ ګرځېده او د هغو ننداره به يې کوله. خود زمرت مور او پلار ډېر غمجن وو او موربې شپه او ورځ ژړل.

يوه ورځ زمرت بام ته وختله چې خس او لرګي راکوز کړي، ناڅاپه يې خپل کور وليد، ډېره غمجنه شوه، په ژړا يې پيل وکړ، جادوګرې ترې وپوښتل: «لورې، ولې ژاړې؟ هغې وويل: خپل کور مې وليد. نو ژړا راغله.»

ښځې ورته وويل: «ګرانې لورې! مه ژاړه. زه به تا مورجانې او پلار ته ور ولېږم، د بام پر سر دوه شنه او تور صندوقونه دي، شين صندوق له ځان سره را ښکته کړه» زمرتې صندوق له ځانه سره راکوز کړ.

جادوګره وروسته ځنګله ته لاړه او يوه ښکلې ګاډۍ چې په آس پورې تړلې وه راوسته. صندوق يې په ګاډۍ کې کېښود او د صندوق کونجي يې زمرتې ته ورکړه او ورته ويې ويل: «ګرانې لورې! ګاډۍ کې سپره شه او خپل کورته دې لاړه شه! کله چې کورته ورسېدې نو صندوق به په کور کې خلاص کړې.»

زمرته په ګاډۍ کې سپره شوه او ګاډۍ نيغه کورته ورسوله. پلار، مور او ګاونډيان د زمرتې په ليدو ډېر خوښ شول، خو ميره يې غمجنه شوه. زمرتې هغوی ته ټوله کيسه وکړه.

کله چې شپه شوه نو زمرت په کوټه کې خپل صندوق را خلاص کړ، ګوري چې صندوق له ورېښمينو جامو او طلايي ګاڼو څخه ډک دی، خوښي يې لا ډېره شوه.

سبا چې د قيمتې مور له ورېښمينو جامو او طلاوو ډک صندوق وليد، بخيلي او کينه يې لا ډېره شوه او ميړه ته يې وويل: «قيمته هم سبا ځنګله ته يوسه!

قيمته يې سبا پلار ځنګله ته بوتله، د ځنګله په يوه ځای کې يې پرېښوده، تبر يې په ونه کې وځړاوه او پخپله پټ کورته ستون شو. نيمه شپه قيمته په ژړا د جادو ګرې کورته ورغله، د جادوګرې دروازه يې له ټکولو او اجازې پرته پرانيسته ور دننه شوه او سلام يې هم وانه چاوه. دا چلند د جادوګرې خوښ نه شو. څه خواړه يې قيمتې ته راوړل، هغه يې وخوړل او ويده شوه. سهار چې جادوګره له خوبه پاڅېده ګوري چې قيمت لا تر اوسه ويده ده. د سهار چای يې تيار کړ

او قیمته یې له خوبه راوېښه کړه.

قیمته په ډېرې لټې له خوبه را پاڅیده، چای یې وڅښه. ژړل یې او هیڅ کارته یې لاس نه ور وړ. جادوګرې ښځې ورته وویل:

« قېمتې، پاس بام ته وخېژه او لرګي را ښکته کړه.» هغې وویل: «خپله یې را ښکته کړه!» جادوګره بام ته وختله او د لرګیو پرځای یې تورصندوق له بامه راښکته کړ، ګاډۍ کې یې کېښود او قیمتې ته یې وویل: «ګاډۍ کې کېښېنه او خپل کورته ولاړه شه!» قیمت په خوشحالۍ سره په ګاډۍ کې کېنیناسته او ان ماښام تیاره خپل کورته ورسیده. د هغې په لیدو سره یې مور ډېره خوشحاله شوه او ګومان یې وکړ چې قیمتې به هم له ګاڼو او جامو ډک صندوق راوړی وي.

د شپې له خوا قیمت او مور یې خپلې کوټې ته ننوتل او دروازه یې وتړله. په بېړه او حرص سره یې صندوق پرانسته او په ډېره حیرانتیا سره یې ولېدل چې په صندوق کې دوه ښاماران پراته دي. ښاماران بې له ځنډه له صندوقه را ووتل او پرقیمت او مور یې یرغل وکړ. هغه او مور یې د کوټې له یوه کونجه بل کونج ته تښتیدلې، چیغې یې وهلې، هر څومره چیغې او شور ماشور چې یې وکړ، څوک د هغوی مرستې ته را ونه رسېدل.

په پای کې ښامارانو قیمت او د هغې مور له ستونې تېرې کړلې او د بام له سوري څخه بهر تښېدلي وو.

د قیمت پلار او ګاونډیانو چې د هغوی چیغې او نارې اوریدلې وې، کله یې چې کورته راغلل وَر یې مات کړ او کوټې ته دننه شول ګوري چې کوټه کې هېڅوک نشته.

په دې ډول قیمت او د هغې مور د بخیلۍ، حسادت او بدګوزرانۍ له امله له منځه لاړې.

له هغه وروسته بیا زمرت، مور او پلار یې په ډېرې خوښې سره خپل ژوند کاوه.

په ټولګي کې فعالیت

ـ زده کوونکي دې د خپلې سیمې د مشهورو افسانو نمونه واخلي.

پوښتنه

ـ کوم ډول کیسې (اساطیرې او که غیر اساطیرې) ستاسو لپاره په زړه پورې دي؟

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه کیسې واوري او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

کيسې او حکايتونه

- تاسو تر اوسه پورې څو کيسې او حکايتونه اورېدلي او په ياد مو دي؟

کيسې او حکايتونه د هرې ټولنې د فرهنګ مهمې برخې جوړوي.

دا ډول کيسې کله ځانته ادبي بڼه پيداکوي او په کتابونو کې راځي، اما کيسې په عمومي ډول د خلکو په منځ کې دود لري او په شفاهي ډول له يوه نسل څخه بل نسل ته د زمانو په اوږدو کې را رسيدلي دي.

ځينې کيسې ځانګړي ويونکي لري او د ټاکلي فرد يا قوم برخليک بيانوي؛ خو ځينې يې بيا ځانګړي ويونکي نه لري او د هغه قوم يا شخص په اړه چې کيسې ويل شوې دي ويونکی يې معلوم نه وي.

کيسې او حکايتونه ډول ډول محتوا ګانې لري او هغه بېلابېل برخليکونه بيانوي چې د بشري ټولنې په خلکو کې موجودې دي. دا هغه کيسې دي چې اخلاقي، عرفاني، عشقي، ټولنيز، ديني او نور له پنده ډک مفاهيم او معناوې لري.

د کيسې او افسانې توپير

کيسه ډېر ځله له واقعيتونو سره سمون لري او که ساخته ګي هم وي، د انسان عقل د هغوی شتون او موجوديت ناشونی نه ګڼي، يعنې کيسه ديوه فرد او يو قوم هغه تېر يادونه او برخليکونه دي چې يا په هماغه ډول واقع شوي وي او ياکېدای شي هغو ته ورته کيسې پېښې شوې وي.

خو افسانه خيالي او اسطوره يي خواوې لري او د انسان عقل د هغو وجود او پېښيده محال ګڼي. په بله وينا افسانې او اسطورې سره ګډې دي خو کيسې او حکايتونه د اسطورو سره يو والی نه لري او کېدای شي چې د ژوند له واقعيتونو سره سمون ولري.

لاندې يو حکايت د بېلګې په توګه را نقل شوی دی:

حکایت

وايي په پخوا زمانو کې په ترکستان کې يو سوداګر و چې د هندوستان تجارت يې کاوه. يوه ورځ دغه سوداګر هندوستان ته د سفر ملا وتړله. څرنګه چې دود و له خپلو زامنو او کورنۍ څخه يې پوښتنه وکړه چې څه سوغاتونه تاسو ته راوړم؟

د کورنۍ هر غړي له خپل ذوق سره سم څه کالي، شال او د ګاڼو فرمايش وکړ. سوداګر يو طوطي هم درلود، له هغه څخه يې هم پوښتنه وکړه: «تا ته له هندوستان څخه څه سوغات راوړم؟»

طوطي وويل: «کله چې د هندوستان له پلانکي سيمې څخه تيريدې، هلته يو ځنګل دی چې زما خپلوان پکې ژوند کوي. زما سلامونه هغوی ته ورسوه او د هغوی د روغتيا او سلامتی احوال ماته راوړه.»

سوداګر له کاروان سره حرکت وکړ او د اوږدو لارو له وهلو او د سفر له کړاوونو زغملو وروسته هندوستان ته ورسېد. خپل مال يې خرڅ کړ. هندي کالي، متاع او ګرانبيه سوغاتونه يې خپلې کورنۍ او نورو ته واخيستل او د بېرته راتګ هوډ يې وکړ او د خپل طوطي له فرمايش سره سم د هغې سيمې ځنګله ته ورغی او هلته يې د طوطيانو يو لوی سيل وليد.

سوداګر د طوطيانو سيل ته سلام ور واچاوه او د خپل طوطي سلام يې هغوی ته ورساوه.

(۶)تصوير

نابېره د طوطیانو له ډلې یو طوطي له ونې څخه پر ځمکه راولوېد او مړ شو. سوداګر دغه پېښې ته هک پک پاتې شو چې څنګه د پیغام رسول د طوطي د مړینې لامل شو؟ په ډېرخپګان له هندوستان څخه را روان شو او له خپلو مالونو سره د سفرونو له وهلو وروسته خپل کور ته راورسید او د خپل کور د ټولو غړو سوغاتونه یې هغوی ته و ویشل، ټول خوشحاله شول.

طوطي پوښتنه وکړه «زما پیغام دې زما خپلوانو ته ورساوه؟»

سوداګر و ویل: «هو، خو کاشکې دغه پیغام مې نه وای رسولی. دا پېښه به نه رامنځ ته کېده.» د هغې پېښې حکایت یې ورته وکړ.

(۷) تصویر، کاروان

طوطي د دغې کیسې په اورېدو سره سمد لاسه په رېږدېدو شو، په ځمکه راولوېده او داسې فکر کېده چې مړ شو. سوداګر هک پک پاتې شو او ډېر خپه شو، نو د قفس دروازه یې خلاصه کړه او د چا خبره د طوطي مړی یې له قفس څخه د باندې واچاوه. سمدلاسه طوطي والوت او د ونې په څانګه کېناست.

سوداګر د طوطي له دغه حرکته لا حیران شو او د طوطي د دغو حرکتونو راز یې له هغه وپوښته. طوطي و ویل: «ما مې خپلوانو ته پیغام ولېږه چې په قفس کې بندي یم او څنګه کولای شم د قفس له زندان څخه ځان خلاص کړم؟»

(۸) تصویر، طوطي

زما خپلوانو عملاً ما ته ښوونه وکړه چې د قفس څخه ستا د خلاصیدو لاره همدا ده چې: «نورې خبرې مه کوه او خپل ځان مړ واچوه، هغه وخت د سوداګر په درد نه خورې، تا له قفس څخه د باندې اچوي او آزاد به شې».

«ما د هغوی عملي درس او پوهوونکی پیغام پلې کړ، دا دی مقصد ته ورسېدم او آزاد شوم. اوس

نو د خدای په امان!» دا خبره يې وکړه او والوت. له ډېر مزل وروسته يې ځان هندوستان ته ورساوه او له خپلو خپلوانو سره يوځای شو.

په ټولګي کې فعاليت

- له زده کوونکو څخه دې يو کس نورو ته يوه کيسه ووايي.

پوښتنې

- هغه کتابونه، چې په هغو کې ډېرې کيسې راغلي دي، کوم دي؟ نومونه يې واخلئ.
- په خلکو کې د کيسو کول او اورېدل څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دخپلې کورنۍ له غړو څخه د کيسو پوښتنې وکړي ، هغه دې وليکي او ټولګي ته دې راوړي.

رزمي شعرونه او شهنامه لوستل

- تاسو د رزمي او حماسي شعرونو او داستانونو په اړه څه پوهېږئ او تر اوسه مو په دغه برخه کې له چا څخه څه اوریدلي دي؟

رزمي او حماسي شعر

رزمي او حماسي شعر له تاریخ څخه دمخه دورې او د پخوانیو انسانانو د ژوند د پېښو سپړونکي دی. د یوه ملت هغه ارمانونه چې تاریخ، اسطوره، خیال او رښتیا ورسره ملګري وي، رانغاړي.

حماسي شعر د یوه ملت تاریخ، هېلو او آرمانونو ښکارندوی دی یا په بله وینا په منظومه بڼه د هغه ملت د تېرو خیالي کیسو تاریخ دی. دغه ډول حماسي شعر ځو اړخیزه داستان دی چې له بېلابېلو موضوعګانو، اسطورو، د پهلوانۍ له افسانو، تاریخ، فولکلور، د ښو ونیز مذهبي حکایتونو، اخلاقي او فلسفي نظریو او د حیواناتو له داستانونو، د قهرمانانو له زړه ورتوب، اتلولیو او فوق العاده کارنامو څخه خبرې کوي. همدارنګه حماسي نظمونه سربېره پر دې چې د یوه ملت د قهرمانانو، زړورتیاوې، جګړې، مدني ځانګړتیاوې، اخلاقي او فرهنګي حالت تمثیل او بیانوي. همدارازکېدای شي حماسه د یو ملت د تمدن د یوې برخې او یا د تمدن د ټولو برخو ښودونکې هم وي چې د زمانو په اوږدو کې منځ ته راغلې دي.

د رزمي او حماسي شعر ځینې نورې ځانګړتیاوې

۱ـ حماسي شعر د قومي، توکمیزو، ملي قهرمانیو او جګړو بیانوونکی دی.

۲ـ په حماسي شعر کې خارووي عجیبه او فوق العاده پیاوړتیا لري. لکه چې په شهنامه کې د رستم رخش (آس) له زمري سره جګړه کوي، سیمرغ زال روزي. د عطار منطق الطیر حماسي او عرفاني شعر کې سیمرغ پیاوړي رول لري. همدارنګه د وزرلرونکي آس کېسه، د (هما) د سعادت مرغه او د اووه سرې ښامار رول د یادولو وړ دی.

۳ـ په حماسي شعر کې دارویي بوټي فوق العاده رول لري.

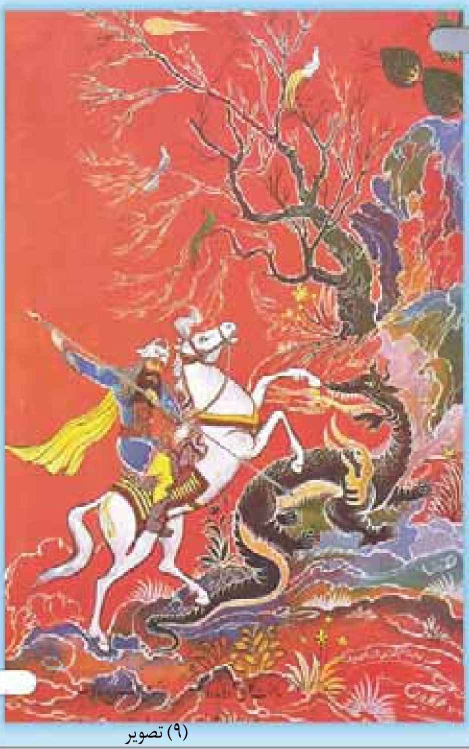

(۹) تصویر

۴- په حماسي شعر کې خبرې له ډارونکو او خيالي موجوداتو څخه وي، لکه: ديوان، غولان، جادوګران او طلسمونه او د حماسي اتلان او قهرمانان ډارونکي خيالي ځناوران وژني لکه څنګه چې رستم او اسفنديار په خپلو «هفت خوانونو» کې ښامار وژني. د دغه ډول حماسي شعرونو ويونکي زموږ د ټولنې په بډاى فرهنګي حوزه کې زيات ليدل شوي دي، مثالونه يې د سومري ګيل ګيميش، د هنديانو مها بهارت، په اوستا کې مهريشت او زامياديشت او د فردوسي د شهنامې لومړۍ برخه د فريدون تر ژوند پورې او طوسي اسدي، ګرشاسب نامه او د بلخي ابوالمؤيد شهنامه، همدارنګه د مسعود مروزی شهنامه او ابوالعلاى بلخى شاهنامو کې دغه ټکی ليدل کېږي. په پښتو ادب کې مؤمن خان او شيرينو او په ترکي ژبه کې دګوراوغلی مشهور حماسي داستان د يادولو وړ دی.

شاهنامه لوستنه

د شپې ناسته او د حماسي داستانونو لوستل زموږ د هېواد د وګړنيز او لرغوني فرهنګ يوه برخه ده؛ خو د راډيو تلويزيون د رامنځته کېدو سره دغه پخوانی او لرغونی دودکم شوی دی، مګر په تېرو دورو کې د شاهنامې لوستل زيات دود و.

(۱۰) تصوير، دشهنامې لوستلو مجلس

په پخوا وختونو کې به دا دود و چې په ژمي کې خلکو کار لږ او وخت زيات درلود. په يوه ځای يا کور کې به راټولېدل او يو تن به چې د فردوسي شهنامې حماسي شعرونو په لوستلو کې مهارت درلوده، هغه به يې په ډېر ذوق سره لوستل او نورو به په پوره مينې سره اورېدل او له هغو به يې خوند اخيسته.

لکه چې وويل شول هغه داستانونه، چې د شپې په ناستو کې لوستل کېدل، زياترو يې، حماسي او رزمي بڼه

درلوده چې زموږ د هېواد د سترو شخصيتونو او مشرانو د جگړو او اتلوليو د تاريخ بيانوونکي وو او خلکو به يې اوريدو ته ډېره مينه درلوده. دلته به د شهنامې يوه وړه ټوټه تاسوته وړاندې کړو:

د رستم په لاس د سهراب وژل کېدل

دگر باره اسپان ببستند سخت | به سر بر همی گشت بدخواه بخت
به کُشتی گرفتن نهادند سر | گرفتند هر دو دوال کمر
سپهدار سهراب و آن زوردست | تو گفتی که چرخ بلندش ببست
غمی گشت رستم بیازید چنگ | گرفت آن سر و یال جنگی پلنگ
خم آورد پشت دلاور جوان | زمانه سرآمد نبودش توان
زدش بر زمین بر، به کردار شیر | بدانست کو هم نماند به زیر
سبک، تیغ تیز از میان بر کشید | بر پور بیدار دل بر درید
بپیچید سهراب و پس آه کرد | ز نیک و بد، اندیشه کوتاه کرد
بدو گفت گر زانکه رستم تویی | بکشتی مرا خیره بر بد خویی
ز هر گونه بودم ترا راهنمای | نجنبید یک ذرّه مهرت ز جای

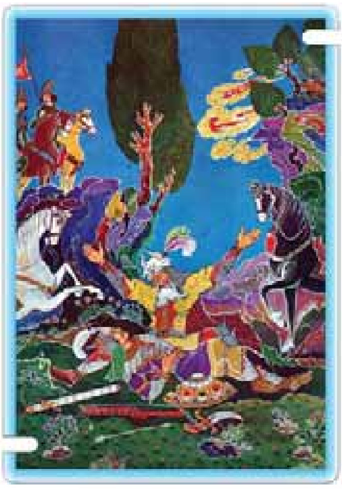
(۱۱) تصویر

کنون بند بگشای از جوشنم — برهنه ببین این تن روشنم
به بازوم بر مُهرهٔ خود نگر — ببین تا چه دید این پسر از پدر
چو بگشاد خفتان و آن مُهره دید — همه جامه بر خویشتن بردرید(۲)

په ټولګي کې فعالیت

- د هر زده کوونکي چې حماسي او رزمي داستان زده وي نورو ته دې و وایي.

پوښتنې

- فردوسي خپله شهنامه زموږ د هېواد د کوم پاچا په تشویقونه کې ویلې ده؟
- د حماسي داستانونو او ربدل څه ګټې لري؟
- د شهنامې ښوبيتونه موزه دي؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه هغه حماسي داستانونه چې د خلکو په منځ کې رواج لري، ثبت کړي او په راتلونکي ورځ دې ټولګي ته له ځانه سره راوړي.

د لومړي څپرکي لنډيز

اسطورې، افسانې، کيسې، رزمي او حماسي شعرونه

اسطورې د پيړيو په اوږدوکې د عاميانه فرهنګ او د لوړو خيالونو د لاس ته راوړنو د بنيادي برخو څخه دي.

د اسطورو اصلي عناصر په پېښو او پديدو کې د وګړو په ستاينه کې له اندازې څخه زياته مبالغه او غلو کول دي.

اسطورې په نا معلوم مکان او زمان کې له عقل څخه لرې د غير عادي او د ډېرو قوي قهرمانانو خيالي کيسې دي.

افسانه هم د خلکو د ژبنيو لاس ته راوړنو يوه برخه ده چې کله عادي او کله اسطوره يې محتوا لري.

کيسې په زياته اندازه له واقعيتونو سره سمون لري او که چېرته له ځانه هم جوړې شوي وي د انسان عقل د هغې وجود او پېښېدل محال نه ګڼي.

رزمي او حماسي شعرونه له تاريخ څخه مخکې د پېښو او د بشر د ارمانونو بيانوونکي دي.

رزمي او حماسي شعر د پخوانيو د وياړونو او له غرور څخه د ډکو هيلو خيالونه دي.

دويم څپرکی
ولسي ادبيات

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي زموږ د هېواد د خلکو د عاميانه ادبياتو له مهمو او شکلي برخو سره آشنا شي او د دې ډول ادب محتواوې او موضوعات به وپېژني.

زده کوونکي دې د خلکو په منځ کې د دې ډول ادب له دود او تاريخي سابقې سره آشنا شي. زده کوونکي به په ورځني ژوندکې دخلکو په فکر او ژوندانه باندې ددې ډول ادب په گټو، مزاياوو او اغېزو وپوهېږي.

زده کوونکي به د ضرب المثل او مقولې ترمنځ توپير او د دې دواړو په کارولو باندې پوه شي.

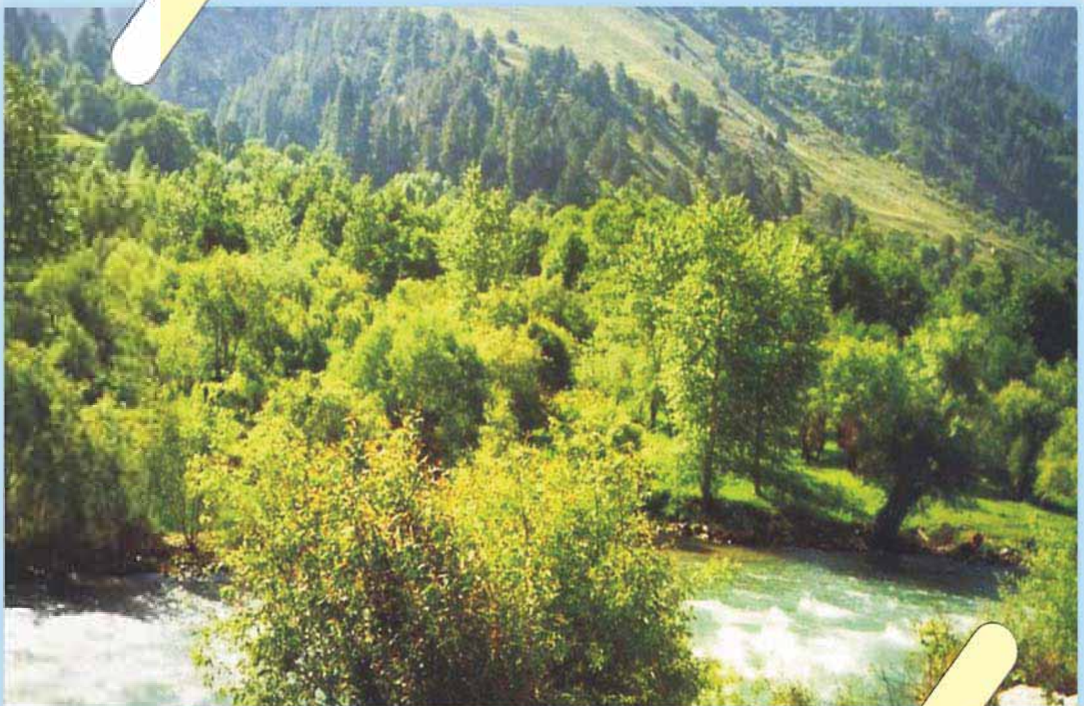

(۱۲) تصوير، د نورستان ښکلې طبيعت

لنډۍ

ـ ستاسو څو لنډۍ زده دي؟

لنډۍ زموږ د خلکو د وګړنیزو ادبیاتو مهمه او ښکلې برخه ده. دغه ډول ادبیات زموږ د خلکو د ژوند حالاتو، عادتونو، طریقو، احساساتو، عواطفو، شور او زوږ بیانوونکي دي چې ځانګړی اهمیت لري.

لنډۍ خپل ځانګړی وزن، ښکلا او اصالت لري او زموږ د ټولنې د فرهنګي ارزښتناکو شتمنیو په توګه د خلکو او ټولنې په منځ کې ځای لري.

د لنډیو ویونکي څرګند نه وي او نشو کولی هغه په ګوته کړو چې د چا له خوا ویل شوي دي؛ ځکه زموږ د خلکو د ادب دغه ډول له لرغونو زمانو څخه را پاتې دی او د چا په نامه نه دی ثبت شوی؛ له همدې امله ډېر خلک هغه په یاد لري او له یوه نسل څخه بل نسل ته انتقال شوي دي.

دا ښکاره خبره ده چې لنډیو د عوامو خلکو له طبعې څخه سرچینه اخیستې ده.

لنډۍ زموږ په ټولنه کې ډول ډول محتواګانې لري، کله مینه او محبت پکې څرګندېږي، کله هم ټولنیز موضوعات پکې څېړل کېږي او کله هم د ناکامیو په وخت د درد او سوز بیانوونکي وي او ځینو نورو یې زموږ د خلکو د حماسي ژوند ځینې اړخونه بیان کړي دي.

لاندې یو څو لنډۍ د بېلګې (مشت نمونه خروار) په توګه راوړو:

ګلونه ډېر درسره راوړه زه د اور بل د پاسه چتر جوړومه

اصیل ګلاب راڅخه ورک دی کم اصل ګل که بویوم ډک دي باغونه

گلابه دا قدر دې بس دی چې جینکۍ دې په اوربل کې گرزوینه
مخ دې گلاب سترگې دې شمعه زه نه پوهېږم چې پتنگ که بوراشمه؟

(۱۳)تصویر

آشنا مې نوی سوداگر دی په سر بازۍ کې به لونگ راته راوړینه
په لویو غرو د باران شور شو ښکته لانده شول د لونگو درمندونه

(۱۴)تصویر

د کشمالو به دې باغوان شم ـ چې هر سهار دې په وږيا د يدن کومه
ګلان دې ټول له تا قربان شي ـ ته کشمالی يې نور سلام درته کوينه
يادې په خوله کې کشمالي دي ـ يادې د عطرو په چينه لمبلي دينه

(۱۵)تصوير، د پغمان ګلونه

(۱۶) تصوير، د پسرلي ګلونه اوسيند

غاټول به ټول اميل به جوړ کړم ـ د يار دپاره يې په غاړه ګرځومه
يا د لاله په ګل شبنم دی ـ يادې د مخ په ستارو خولې راځينه
مخ دې ګلاب سترګې نرګس دي ـ دې تورو زلفو دې سنبل وشرماونه

(۱۷)تصوير

گلاب له اصله شهزاده دی رامبېل چامبېل يې نوکران نيولي دينه

زما جانان گل د ريحان دی پاس په آسمان دی ملايکې يې بويوينه

(۱۸)تصوير، د مرسل گل

(۱۹) تصوير، غوزان (چارمغز)

ستا د ښايست گلونه ډېر دي خولې مې تنگه زه به کوم کوم ټولومه

په ټولگي کې فعاليت

- د زده کوونکو چې څومره لنډۍ يادې وي خپلو ټولگيوالو ته دې وو وايي.

پوښتنې

- د لنډيو زمزمه کول له تنگ تکور سره همغږي لري که نه؟
- لنډۍ چا ويلې دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکې دې د زياتو لنډيو د زده کولو په خاطر کور له غړو څخه پوښتنه وکړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

متلونه او مقولې

ستاسو څو متلونه او مقولې زده دي؟

متلونه او مقولې د خلکو د لاسته راوړنو له ډولونو څخه دي چې هم په خبرو او هم په ليکنه کې کارول کېږي. يو شاعر يې په خبروکې ارزښت او اغېز داسې تمثيل کړی دی.

«در مقامي که بُوَد روی کنايه به عَدُو　　ضرب شمشير ندارد اثر ضرب مثل»

ژباړه

په هغه وخت کې چې د کنايې تېره څوکه د دښمن خوا ته توجيه شوې وي د توري ګوزار هغه تاثير نه لري لکه چې د ضرب المثل ګوزارېې لري.

د متلونو محتوا

متلونه او مقولې د خلکو د ژوندانه د بېلا بېلو اړخونو او د خلکو د عامه ژوند د پېړيو ، پېړيو تجربو پايله ده. متلونه او مقولې پند ورکوونکې افادې لري او د خلکو د ژوند تجربې پکې د پند په ډول ترسره کېږي.

دغه دوه هنري او ژبنۍ پديدې د خلکو په منځ کې اوږد تاريخ لري، خو د لفظ او معنا له پلوه توږل شوي، بدلون يې موندلی او ښکلې شوې دي. له دې امله لنډه، جامع او ژوره معنا لري.

د متل او مقولې توپير

متل ډېر ځله مجازي معنا لري او د ويونکي فکر پکې په غير مستقيم او کنايي ډول وړاندې کېږي. يعنې د ناڅرګند هدف لپاره کارول کېږي او موخه يې د الفاظو ښکاره او مستقيمه سپړنه نه ده. د بېلګې په ډول: « چې نه سيخ وسوزي، نه کباب» د سيخ او کباب له سوزلو رښتيني معنا څخه يې موخه نه ده، بلکې د يوې پېښې پر دواړو خواوو باندې د ستم او تيري نه کول او عدل کول موخه ده.

خو په مقوله کې د ويونکي موخه د حقيقي معنا بيانول دي. د بېلګې په ډول: «د نن کار سبا ته مه پرېږده» مقولې کې موخه دا ده چې د کار په کولو کې ځنډ مه کوئ! نو له دې امله ويلای شو چې مقولې له متل څخه ساده او هنري خوند او رنګ يې هم لږ دی.

لاندې به څو متلونه او مقولې د بېلګې په ډول راوړو:

متلونه

کوړ بار تر مزله نه رسېږي.

بې عمله عالم، بې شاتو مچۍ ته ورته دی.

پښې له ليمڅې سره وغځوه.

خپله ژبه هم کلا ده، هم بلا.

مار چيچلی له پړي ډارېږي.

گودر گوره، موزې باسه.

له ښو ښه زېږي، له بدو وابنه.

دوست موندل سخت دی، دښمن آسان.

دوست په کلو، نه موندل کېږي ، دښمن په ساعت.

عبدالرحمن بابا وايي:

کوهي مه کنه د بل سري په لار کې چېرې ستا به د کوهي په غاړه لار شي.

مقولې

له بې عقل دوست نه، هوښيار دښمن ښه دی.

هوښيار دښمن به دې لوړ کړي.

په هر کار کې مشورت بويه! بې مشورې کار ناکامي ده.

لټونکی، موندونکی دی.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه خپلو ټولگيوالو ته ووايي.

پوښتنې

- په شعرونو کې د متلونو کارول څه ښېگڼې او ښکلاوې لري؟
- د خلکو په ورځينې ژوند او د وينکي د موخې د تر لاسه کولو په کار کې د متلونو او مقولو ورانډې کول څه اغيزې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې څو مقولې او متلونه د کور له غړو څخه وپوښتي او ثبت دې کړي.

د دويم څپرکي لنډيز

ولسي ادبيات د خلکو د عواطفو او د ژوند دلارو چارو او بڼو بيانوونکي دي.

د لنډيو ويل د عامو خلکو بيتونه دي چې ډول ډول عشقي، له دوستانو څخه د بيلتون او د وطن دوستی محتواوې لري.

په متلونو کې د ويونکي خيالونه په غير مستقيم او په کنايي ډول بيانيږي او مستقيمه معنا نه لري او په مقوله کې د ويونکي موخه دا وي چې د يوه مطلب حقيقي او مستقيمه معنا او مفهوم بيان کړي.

دریم څپرکی
جامې او پوښاک

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به زموږ د خلکو او نیکونو د سنتي او عنعنوي جامو په ارزښت او اهمیت پوهه شي.

زده کوونکي به پوه شي چې زموږ د خلکو د ودونو، جشنونو او اخترونو جامې څه کیفیت لري؟

(۲۰) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

شپږم لوست

زموږ د هېواد د خلکو جامې

ستاسو د ولایت د خلکو جامې څه ډول دي ؟

په کلیو کې د خلکو جامې

زموږ په ګران هېواد کې جامې او کالي د سیمه ییزو او اقلیمي شرایطو له مخې له یوې سیمې څخه بلې ته توپیر لري.

(۲۱) په(نورستان) کې د شپون تصویر

د ښېلګې په توګه پښتانه په کليو کې پټو، څپلۍ، کميس او پرتوګ، لونګۍ او واسکټ اغوندي.

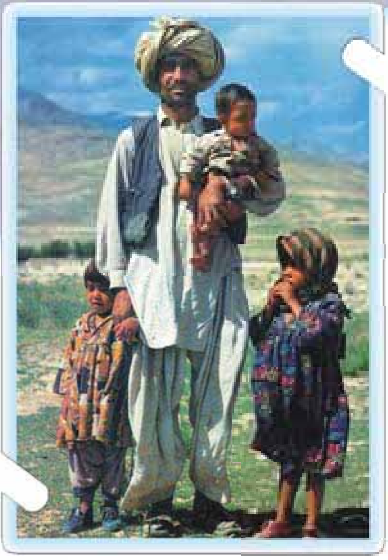

(۲۳) تصوير

په نورستان کې خلک زياتره وړينه قاقمه(ګنډۍ)، برک، پکول، چاروق (څرمن)او پا ی تاوه چې ټول پخپله جوړوي،اغوندي.

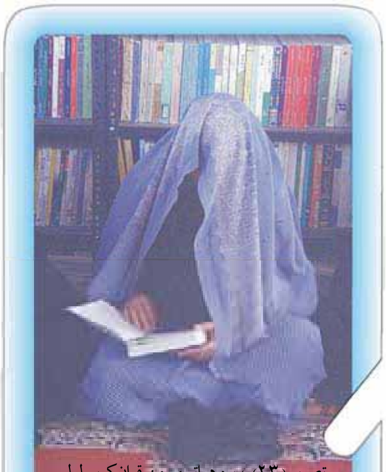

تصوير (۲۳) ، يوه هراتۍ مېرمن قران کريم لولي

په هزاره ميشتو سيمو او بدخشان کې برک (وړين توکر) او چکمن دود لري. اوزبېکان او ترکمنان ګوپيچه، شلوار، چپن، قاقمه، موزې، ماسۍ اغوندي او په پښتو کوي يې او د هرات خلک له نورو جامو سره واسکټ هم اغوندي.

(۲٤) تصوير، (د هيواد په شمال کې) چای خانه

په عمومي ډول زموږ د هېواد ټول خلک په لږ توپیر یو ډول او سره ورته جامې اغوندي. لکه:کمیس او پرتوګ، واسکټ او لونګۍ د ټول هېواد په خلکو کې دود دي.

( )

په دومره تفاوت سره لکه چې پښتنې ښځې ګلدوزي کمیس او لوی پرتوګ اغوندي او په ځینو سیمو کې ورسره د پایڅو په برخه کې ښکلې ګلدوزي شوې (پوچې) هم په پښو ترې.

(۲۶) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

(۲۷) تصویر، پیخه(قره قلي خولۍ)

د ښاري خلکو جامې

(۲۸) تصویر، ښځې د سو داد اخستلو په حال کې

(۲۹) تصویر، جنکۍ په ملي جامو کې

دکابل ښـــار او په نورو ښارونو کې د خلکو ملي جامـــې عبارت دي له: کمیس، پرتوگ، پټو. خو ښـــځې گلداره کمیس او سپین پرتوگ اغوندي. ښځې د لمن (دامن) پـــه نامه کمیس او د ښـــوونځیو او مدرســـو نجونې ځانگړې کالي، ســـپین ټکري، هلکان کرتی او پطلون هم اغوندي، خو ټول خلک نارینه، ښـــځې، نجونې، هلکان او ماشومان په جشـــنونو، ودونو، اخترونو او نورو ځانگړو مراســـمو کې گلداري او ځلېدونکې جامې اغوندي چې ډولونه به یې په بېلابېلو درسونو کې راوړل شي.

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د خپل کلي او ښار د جامو ځانگړتیاوې په گوته کړي.

پوښتنې

- د خپل هېواد د مشهورو کالیو نومونه دې واخلئ؟
- د هېواد د قومونو او بېلابېلو سیمو د ځانگړو جامو نومونه دې واخلئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنیو څخه د پخوانیو جامو په برخه کې پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ثبت او له ځانه سره دې ټولگي ته راوړي.

اووم لوست

د واده او کوژدې د مراسمو جامې

ستاسو په ځای کې د واده په شپه ناوې او زوم څرنګه جامې اغوندي؟
د واده دودونه زموږ د خلکو په منځ کې په پوره شور او زوږ جوړېږي. د واده په مراسمو کې د ناوې او زوم لپاره نوې جامې برابرېږي چې د دغو دودونو ځینې برخې دلته راوړو:

(۳۰) تصویر، د واده جامې

د ناوې او زوم د نکاح جامې

د نکاح د ترلو په مراسمو کې ناوې ته ځانګړې جامې جوړېږي ،چې د نکاح په شپه یې وراغوندي. دغه جامې زیاتره شنې وي چې ناوې له سره تر پښو پټوي. د ناوې بوټونه د نکاح په شپه شنه او یا سپین وي. د نکاح په مراسمو کې زوم ته جامې برابروي. په کلیو کې زوم ته سپینې جامې جوړوي او د کمیسه غاړه یې په ښکلي ډول خامک دوزی کېږي. سربېره پر دې یوه جوړه بوټونه، لونګی، خولی، یوه کورتی او واسکټ هم د زوم لپاره تیاروي او په یوځانګړي دستمال کې مجلس ته راوړل کېږي، چې په ځینو ځایونو کې یې د جومات محترم امام له نکاح څخه وروسته د خلکو په مخ کې زوم ته ور اغوندي.

د زوم او ناوې د واده جامې

په کلیو کې د زوم لپاره سپینې سیمه ییزې جامې برابرېږي. دغه جامې په معمولي توګه یو ښکلی خامک دوزي شوی کمیس هم لري او له دې جامو سره یو بالاپوش یا کورتی، لونګی، خولی، بوټونه او جورابې هم په خوانچه کې ږدي او د ناوې د ورلو له مراسمو څخه مخکې د سیمې د امام او یا د یو مشر له خوا زوم ته ور اغوستل کېږي. په ځینو سیمو کې یې د زوم خپلوان، دوستان او همزولي هلکان ور اغوندي. د مېره کور ته د ورلو په وخت د ناوې کالي سپین وي او سپینې جامې په نیک فال نیسي، څو ناوې نېکمرغه او سپین بخت ولري. دغه کمیس په معمولي توګه لوی وي او ناوې یې سرتر پایه پوښلې وي.

د زوم کور ته د ناوې د وړلو په وخت کې شین رنګې شال د ښه نیت په توګه د هغې پر سر اچوي، څو یې ژوند د تل لپاره زرغون او ښکلی وي.

(۳۱) تصویر، د ناوې

(۳۲) تصویر، ترکمنه نجلی د واده جامو کې

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د واده او نکاح د جامو د نورو ځانګړتیاوو په برخه کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- د واده د مراسمو د جامو د نورو ډولونو نومونه واخلئ.
- د هېواد په ولایتونو کې د واده جامو ترمنځ توپیرونه ووایئ.

کورنی دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو څخه د هغو جامو په برخه چې په تېرو وختونو کې ناوې او زوم اغوستل او دود وو، معلومات ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

اتم لوست

د جشنونو، اخترونو او ځانګړو مراسمو جامې

- ستاسو په سیمه کې خلک په ځانګړو مراسمو کې څه ډول جامې اغوندي؟

زموږ په ګران هېواد کې خلک په ځانګړو مراسمو لکه جشنونو، اخترونو او نورو مراسمو کې ځانګړې جامې جوړوي او اغوندي چې دغه جامې په لاندې ډول دي:

(۳۳) تصویر

د خپلواکۍ د جشن په مراسمو کې زیات خلک ګډون کوي او د خوښۍ د ښودلو لپاره نوي کالي اغوندي. په جشن کې د دولت کارکوونکي هم ګډون کوي. د پوځي پرېډ یا رسم ګذشت په مراسمو کې د اردو او ملي پولیسو سرتېري او افسران له ځانګړو جامو سره د دولتي او نورو خلکو تر مخ د پرېډ په ډول تېرېږي. د ښوونځیو زده کوونکي هم له ځانګړو کالیو او جامو سره په دغه خوښۍ کې برخه اخلي.

(۳٤) تصویر، د سرتېرو رسم ګذشت (کابل)

دکوچني او لوی اختر په ورځو کې خلک خپلې نوې جامې چې مخکې له مخکې یې برابرې کړې وي، اغوندي او دغه کار اسلامي سنت گڼي. ديني عالمان او سپين ږيري د اختر په ورځو کې چپنې اغوندي. د چپنې اغوستل د ويار نښه گڼي.

زموږ د هېواد په شمالي ولايتونو کې زياتره خلک چپنې، جېلکې، پگړۍ، ، پرتوگ او گلدوزي شوی کميس اغوندي.

(۳۵) تصویر ، دپوهنې زده کوونکي

(۳٦) تصوير، کوچنۍ نجلۍ په ملي جامه کې

(۳۷) تصوير

د ځانګړو مراسمو جامې

خلک په مراسمو، قومي جرګو او د جمعې لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د جامع جوماتونو ملایان د جمعې او اخترونو په لمونځونو کې نوې او پاکې جامې اغوندي. د لونګۍ په

(۳۸) تصویر، د قاضي القضات ځانګړې جامې او د ولسمشر د لوړې مرا سمو بهیر

سرول او د چپنې اغوستل د لمانځه د امامت پر مهال او په محکمو کې د قاضیانو ځانګړې جامې د علماوو په نظر غوره کار دی.

د کندهار، فراه، نیمروز او هلمند ولایتونو کې هغه خولۍ په سرکوي چې یوه څنډه یې برش شوې او په ډول ډول تارونو سره ګلدوزي او ښکلې شوې وي. په دې ولایتونو کې خلک زیاتره تورې، سپینې او تیز رنګه جامې خوښوي.

په هرات او جلال آباد کې نارینه سپینې

(۳۹) تصویر، یو ځوان دنیالګی کېنولو په حال

خولۍ پر سر کوي چې هغو ته عرقچينې وايي. دغه خولۍ کله له ټوکر او کله هم له تارونو څخه جوړېږي. د هرات په ولايت کې د جامو د ټوکر رنګونه زيا تره نيم رنګه او روښانه وي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د خپلې سيمې د ځانګړو مراسمو د جامو نمونه واخلي.

پوښتنې

- ستاسو کوم ډول جامې خوښېږي، چې د واده په مراسمو کې يې واغوندئ؟
- ستاسو په نظر کوم ډول جامې له اقتصادي پلوه غوره دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشرانو او لويانو څخه د ځانګړو مراسمو جامې چې په پخوا وختونو کې کارول کېدې، وپوښتي او ودې ليکي.

نهم لوست

د ماشومانو جامې

ماشومان دکورنۍ د باغ ښکلي گلونه دي چې ټول خلک ورسره مينه لري او هغوی ته ځانگړې پاملرنه کوي. هغوی ته د ښکلو جامو د برابرولو او وراغوستلو په برخه کې دودونه او رواجونه لري، چې په لنډ ډول بيانېږي، لکه: د نويو زېږېدلو ماشومانو د عقيقې، د اخترونو په ورځو او داسې نوروکې.

(٤٠)و(٤١) تصوير ونه، جنکي او هلکان په ملي جاموکې

په ځينو سيمو کې دکورنيو د لومړني پيدا شوي ماشوم لپاره د هغه نيا ځو جوړې ماشومانه کالي، کوچنۍ برستن، کمپله، بالښت، دستمالونه او ورسره نور شيان برابروي. جامې د يوه کوچني ځانگړي مجلس په ترځ کې د نوي پيدا شوي ماشوم کور ته وړل کېږي.

عقيقه، اسلامي ځانگړی سنت گڼل کېږي. د ماشوم لپاره په دې مراسمو کې يوه جوړه نوي، ښکلي کالي برابروي او په هماغه ورځ يې ماشوم ته د سنتولو څخه مخکې ور اغوندي. د نويو زېږېدلو هلکانو سنتول اسلامي سنت دی.

د اخترونو په ورځو کې هم د ماشومانو لپاره نوي کالي جوړوي. ماشومان هغه اغوندي او ډېر خوشحالېږي.

زموږ د خلکو يو بل غوره دود دا دی چې د هر قوم مشران شتمن خلک د دې په ترځ کې چې د خپلو ماشومانو لپاره جامې برابروي د بې وزلو ماشومانو لپاره هم په اخترونو

کې نوې جامې رانيسي چې هغوی هم د اختر په خوښيو کې برخه ولري.

(٤٢) تصوير، جنکۍ او هلکان په ملي جامو کې (مزار شريف)

سربېره پر هغو چې مخکې وويل شول په ځينو دودونو کې د ماشومانو لپاره بخملي واسکټونه او خولۍ، چې په رنګه تارونو او زري تړتو سره سينګار او چرمه کاري شوي وي، جوړوي او هغوی ته يې ور اغوندي. وړې جونې هم چرمداره او زري ښايسته کميسونه له شين رنګه ټيکريو سره اغوندي.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې ووايي چې د دوی په کور او کلي کې ماشومان کوم ډول جامې اغوندي؟

پوښتنې

- د ماشومانو لپاره د نورو دوديزو جامو نمونه واخلئ.
- زموږ د هېواد په بېلابېلو سيمو کې د ماشومانو جامې يو د بل سره څه توپير لري.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د پخوانيو جامو په باره کې له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي، ودې ليکي او ټولګي ته دې راوړي.

د دريم څپرکي لنډيز

د هېواد په شمالي او شمال ختيځو سيموکې خلک چپن، جېلک، واسکټ، گوپيچه او لونگۍ اغوندي. په سويلي او سويل لوېديځو سيمو کې گل گنډ (گلدوزي) شوي تارين او ورين ډېر ښکلي څادرونه اغوندي. په مرکزي افغانستان او په ځينو شمال ختيځو سيمو کې د ورينې چپنې (چکمن او برک) اغوستل دود دی. په جنوبي سيمو کې د خلکو پا پوښونه، څپلۍ او بوټان او په شمال کې مسحې او بوټان دي.

په جشنونو، اخترونو، نوي کال او ودونو کې ماشومان او ځوانان چرمه کاري شوي واسکټونه، دکميسونو د غاړو گل گنډ شوې ښکلې جامې، د پوهنې زده کوونکي او ځينې نور خلک کورتۍ او پطلونونه اغوندي.

په ودونو کې د واده په شپه د ناوې ځروکۍ شين او د زوم کور ته د ورتلو په وخت کې سپين رنگ لري.

د څادرۍ اغوستل د ښځو تر منځ کې په ټول افغانستان کې دود دی.

څلورم څپرکی
واکمني او سيمه ييزه اداره

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي دې د کورنۍ په ټولنيز او حياتي ارزښت باندې پوه شي او دغه مفهوم دې ښه زده کړې او پوه شي چې کورنۍ د ځوانانو د نيکمرغۍ ځاله ده او د ټولنې د ښېرازۍ د نظم په خوندي ساتلو کې ډېر ارزښت لري او همدارنګه زده کوونکي دې د قومي جرګو ارزښت او د تاوتريخوالي د پيداکېدو لاملونه وپېژني.

(۴۳) تصوير، د (نورستان) سيمه او اداره

لسم لوست

زموږ د هېواد کورنی توکمیز جوړښت

ـ ستاسو په سیمه کې کورنی جوړښت څه ډول دی؟

کورنۍ

کورنۍ د ټولنې لومړنی بنسټ او بنیاد جوړوي. زموږ په هېواد کې کورنۍ له پلار، مور، لورګانو، زامنو ننګیاندو او لمسیانو څخه جوړه شوې ده. زیا تره د کورنۍ د غړو شمېر له لسو تنو څخه زیاتېږي او کله کله په یوه کور کې پنځلس او آن تر شلو تنو هم ژوندکوي. د هېواد په جنوبي او جبوب لویدیځو سیمو کې دغه دود ډېر دی اوآن څو ورونه چې ځانله جلا کورنۍ هم لري، له نورو ورونو او د هغو له کورنیو سره په یوه لویه پخسه یي کلا کې چې له پلرونو څخه ورته میراثي پاتې وي، ژوندکوي. د کورنۍ مشر پلار وی او په زیاتره کورنیو کې مورهم خپل رول لري. زامن، لورګانې او ننګیاندې د پلار او مور تر لارښونې لاندی کار کوي. کورنۍ نظم په کلیو کې ښه کلک دی. د خواښې او د زوی او ننګور په ژوندکی د هغې د لاس وهنو په اړوند زموږ په ټولنه او ادبیاتو کې له ډېرو پخوا زمانو څخه کیسې، طنزونه او حکایتونه شته.

کورنۍ اړیکې

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ډېرې ژورې او پراخه توکمیزې او ټولیزې اړیکې شته. د کورنۍ غړي د خپل کور لویانو او ټول خلک د قوم د مشرانو درناوی کوي او د هغوی نظرونو ته ارزښت ورکوي. د کورنۍ د مشرانو واک په خپلې کورنۍ او د قوم د مشرانو واک قوم باندې په کلیو کې د ښارونو په پرتله زیات وي. مشران له نورو ډېر واک لري؛ خو په ښارونو او متمد نو مرکزونو کې سره له دې چې مشرانو ته په درنه سترګه ګوري خو د خپل شخصي ژوند په محدوده او چاپېریا ل کې په خپله واک، آزادي او صلاحیت لري.

کلي

(٤٤) تصویر، د نورستان د برګمټال کلي

زموږ په هېواد کې ښاري ټولنې لږې او کلیوالي ټولنې ډېرې دي. په تېرو وختونو کې په کلیو کې د واکمنی او اداري نظام دا ډول و چې هر کلي (یو ملک، ارباب او یا خان) درلود او دغه مشر به ټولنیزې چارې او قومي لانجې د

(٤٥) تصویر، حشري کارونه

(٤٦) تصویر، حشري کارونه

کلي د نورو سپین ږیرو او مشرانو په مشورو حلولې. د بېلګې په ډول په قومي حشرونو، د ویالو پاکولو، دغنمو لو، نیالګیو کېنولو، د ژرندې د پل انتقالولو او هم د لانجو په حلولو کې به یې برخه اخیسته.

په ځینو سیمو کې به څو اربابان یا ملکان د یو لوی ملک تر واک لاندې وو چې هغه به یې د مخور (سپین ږیرې) په نامه یاداوه. مخور او یا لوی ملک به دخلکو او حکومت ترمنځ دارتباطي پل رول درلوده.

زموږ د هېواد په اسماعیلیه مېشتو سیمو کی له ملک او ارباب څخه پرته به (پیر یا شاه) و او هغه به خلیفه‌ګان درلودل، خلیفه‌ګانو به د پیر په لارښوونه ټولنیزې چارې ترسره کولې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د کورنی د ښېګنو په اړه بحث وکړي او د هرې ډلې مشر دې د خپلو بحثونو پایلې نورو ته د ټولګي په مخ کې بیان کړي.

پوښتنې

- که د کورنی بنیاد نه وي، ځوانان له کومو ستونزو سره مخامخ کېږي؟
- د ټولنیزو او اقتصادي چارو په برابرولو کې د قوم د اربابانو او ملکانو رول په څه ډول دی؟
- که کوم کلی یا سیمه ارباب یا ملک و نه لري د هغې کلي یا سیمې خلکو ته کومې ستونزې پیدا کېږي؟

کورنی دنده

- هر زده کوونکی دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د ملکانو، اربابانو او یا د سیمې د مشرانو د رول په اړه پوښتنې وکړي او ټولګي ته دې راوړي.

يو ولسم لوست

مرکه او جرګه

- مرکه او جرګه څه ډول اصطلاحات دي او زموږ په هېواد کې څه ډول تاريخي سابقه لري؟

زموږ د هېواد په ټولو برخو، په تېره بيا په سويلي سيمو کې مرکې او جرګې د قومي او ټولنيزو ستونزو او لانجو د حلولو واک لري. د جرګو غړي تجربه لرونکي سپين ږيري، مشران، ملکان او افسقالان دي، چې په حجرو، ډېرو، جوماتونو، د چنارونو او ونولاندې غونډې کوي او د خلکو شخړې او لانجې هوار وي.

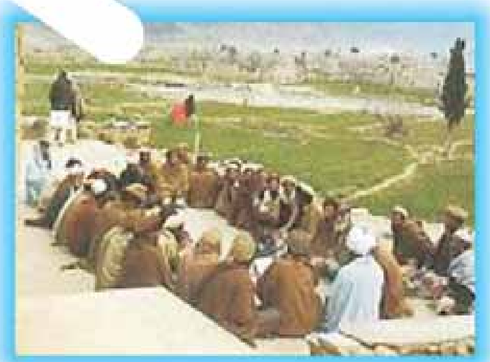
(٤٨) تصوير، قومي مرکه

د قبيلې، قوم او مشرانو غونډو ته جرګه ګۍ وايي، چې د اړتيا په وخت کې د قبيلو ترمنځ د کوچنيو لانجو د فيصله کولو لپاره جوړېږي.

کله چې جرګه ګۍ د يوې دعوې پرېکړه ونشي کړای، بيا د لانجې د حلولو لپاره لويه جرګه راغونډول کېږي. د دغې جرګې غړي قاضيان، د قوم مشران، نرخيان او نور وي.

په عمومي ډول مرکه يا جرګه د واک او رسوخ له پلوه درې درجې او پړاوونه لري:

١ـ جرګه ګۍ: د جرګو په دې پړاو کې څو محدود سپين ږيري ګډون کوي او د

(٤٩) تصوير، قومي جرګه

دعوې په برخه کې يوازې خبرې اترې کوي.

۲ـ د مرکې دويم پړاو لوی دی چې ګډون کوونکي يې د دواړو لوريو ډوډۍ هم خوري چې دغه پړاو کابو د مرافعې محکمې مثال لري.

په دې پړاو کې د دعوې يو لوری مرکې ته واک ورکوي او بل لوري ته چې واک يې نه وي ورکړی هغې ته «نيمګړی واک» وايي.

۳ـ په دريم پړاو کې نرخيان ګډون کوي او دغه پړاو د خلکو په منځ کې هغه قانوني واک او اعتبار لري، چې هغې ته (جرګه) وايي. جرګه د خلکو په منځ کې غټې دعوې فيصله کوي. جرګه د (تميز محکمې) ته ورته ده.

جرګه د ستونزو د پېچلتياوو په تناسب کېدای شي ډېرې ورځې او آن مياشتې دوام وکړي. په دغه جرګه کې ډېرې خبرې کېږي، نظرونه تبادله کېږي او د جرګې په اوږدو کې د دعوې دواړه خواوې د جرګه مارو د ډوډۍ خرخ او لګښت په غاړه لري.

کله چې موضوع ډېره مهمه، پېچلې او لوبه وي نو د قومونو مشران، نرخيان او په مرکو پوه خلک چې د دعوې دواړو لوريو پورې څه تړاو ونه لري د ستونزې او لانجې

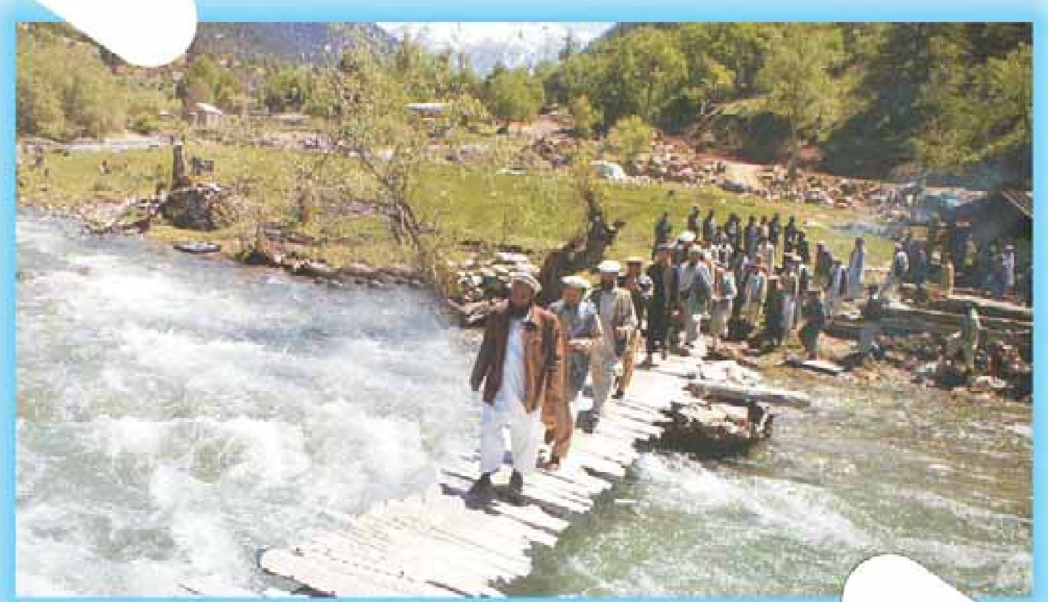

(۵۰) تصوير، د نورستان سپين ږيري او مشران د جرګې په لور روان دي.

د فیصله کولو لپاره رابلل کېږي او د دعوې د فیصله کولو لپاره د دعوې له دواړو لوریو بشپړ واک اخلي او دعوا فیصله کوي، چې دې ته د پښتنو په منځ کې (په توی وړی واک) وايي. دغه د جرگې تر ټولو لوړه سطحه ده چې د هغوی پرېکړه او فیصله هېڅ لوری ماتولی نشي.

د قومي شوراگانو او جرگو گټه

په هره سیمه کې د قوم د مشرانو شتون او د مشرانو شورا له لورې د خلکو د لانجو حل او فصل د رسمي، دولتي مراجعو کار کموي او د خلکو لپاره آسانتیاوې رامنځ ته کوي. له همدې امله همدا اوس په کلیو، ولسوالیو، ناحیو، ښارونو او د هېواد په ولایتونو کې دسپین ږیرو شوراگانې شته چې لانجې او ستونزې فیصله کوي. د دغو شوراگانو شتون په هغه اندازه گټور دی چې لومړی لانجې او حقوقي مسئلې د رسمي مراجعو له لورې شوراگانو ته ارجاع کېږي، چې د مشورې او روغې جوړې له

(۵۱) تصویر، د (کابل) ښار کې د روغې جوړې یوه برخه

لارې حل شي. که دا فیصله
د دعــوې دواړه لوري ونه
مني نو هغه وخت موضوع
رسمي مراجعوته ورسپارل
کیږي.

(۵۲) تصویر، قومي جرګه (د خمکنو ولسوالي)

په ټولګي کې فعالیت

- هــر زده کوونکــی دې د خپلې ســیمې د واک لرونکو شــخصیتونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د خلکو په منځ کې د قومي غونډو شتون څه ګټې لري؟
- آیا په ځینو مواردو کې قومي غونډو ته واک ورکول کوم زیانونه هم لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکــي دې په تېرو وختونو کې د قومي غونډو د ماهیت په برخه کې د خپلو کورنیو له غړو څخه معلومات ترلاسه کړي.

د تاوتریخوالي او دښمنیو سرچینې، لاملونه او ماهیتونه

- تاوتریخوالی او دښــمنۍ د ټولنې د نظم د له منځه وړلو په برخه کې کومې منفي اغېزې لري؟

هغه چارې چې زموږ په ټولنه کې کله کله دنظم د له منځه وړلو لامل ګرځي، د خلکو په منځ کې تاوتریخوالی او دښمنۍ دي. په دې لوست کې به د دغو موضوعګانو ماهیت اولاملونه په ګوته شي.

۱_ د تاوتریخوالي او دښمنیو ارونه، لاملونه او ماهیتونه

د تاوتریخوالي او دښــمنیو یو لوی لامل بېکاري او بې علمي ده، بېکاره انســان تل د خپلې منفي بوختیا او رواني ســتونزو د ارضا لپــاره بهانې لټوي. وایي: «له بېکاره، خــدای بېزاره» په ځانګړې توګه هغــه څوک چې بې علمه او ناپوه وي او ځان ځاني هم ورســره مله شي، ټکرونه او تاوتریخوالي رامنځته کوي. دا ډول تاوتریخوالی ناڅاپي او غیر ارادي دی.

پــه کلیــو کــې د تاوتریخوالــي یو بل لامل د نورو خلکو د شــتمنیو او ځمکو په زور غصبول دي، او یــا د وچکالــۍ په کلونو کې د نورو خلکو د حقابې په زور نیونه ده چې

(۵۳) تصویر، په شهران کلي کې د ځمکې او به کول.

هر کال په طبيعي ډول د اوبو کولو پر مهال تکرارېږي.

ځينې خلک په خپله برخه قانع نه وي، له خپله حقه ډېره ځمکه او اوبه غواړي او يا د ناحقه وراثت دعوا کوي. يا له هغه سره چې په بڼ يا ځمکه کې شريک دی، حق نه ورکوي، چې دا هم د تاوتريخوالي لوی لامل دی.

کله کله لومړني سړي ته د پور نه ورکول هم د تاوتريخوالي اوجګړې لامل کېږي.

دغه تاوتريخوالی په لومړی سر کې لږ وي او ورو ورو ډېرېږي او د اوږدې مودې په دښمنيو بدلېږي.

خو په دې وروستيو وختونو کې چې خلکو د کرنې، اقتصاد، باغدارۍ، د ښارويو روزل، سوداګرۍ، علمي او نورې بوختياوې لاس ته راوړې دي او همدارنګه زموږ په ټول هېوادکې چې د علم او پوهې ورانګې خپرې شوې دي، خلک د تاوتريخوالي په بدی او تاوانونو پوهېدلي، نوځکه دکورنيو او قومونو په غېږ اخيستنو او وژنو کې لږوالی راغلی او که کله په لږه اندازه او ناخاپي توګه رامنځته کېږي، نو دواړه لوري د قومي سپين ږيرو، عالمانو او جرګو په پريکړو او يا د قضايي او حقوقي مراجعو پر پريکړو باندې قناعت کوي او د جاهليت دورې غير اسلامي دودونو پسې نه ګرځي.

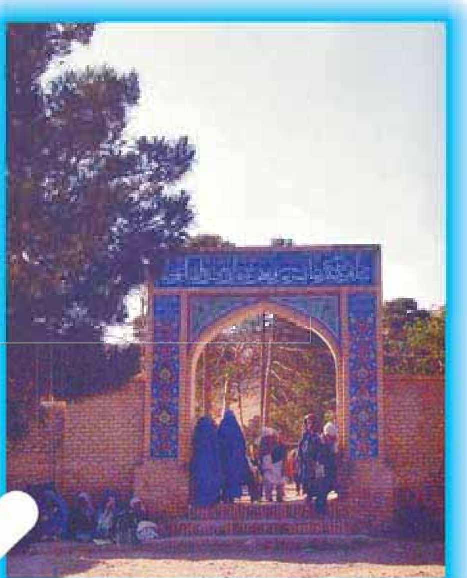

(٥٤) تصوير، په هرات کې دخواجه عبدالله انصاري مزار

د تاوتريخوالي او دعواوو د رامنځته کېدو اولامل په برخه کې خواجه عبدالله انصاری(پير هرات) داسې ويلي دي:

«بدانکه رنج مردم در سه چيز است: از وقت پيش مي خواهند، از قسمت بيش

مي خواهند و آنِ دیگران را از آنِ خویش می خواهند»

د تاوتريخوالي پيل

تاوتريخوالـــی او ټکرونه لومړی له زیږو خبرو او لفظي مشـــاجرې څخه پيل کېږي، او ورو ورو خبره لاس اچولو ته رســـېږي. کله چې د دواړو غاړو د غوســـې دېگی په خوټيدو راشي له ډېرو، لرګيو او نورو توکو څخه يو د بل پرضدکار اخلي.

د بېلګې په توګه د اوبو لګولو پر مهال د جګړې وسيله يوم دی او د لو په وخت کې د جګړې وسيله لور دی.

په پخوا وختونو کې به خلکو په جګړه کې ډېر لړ چاکو، ټوپک او نورخطرناک وسايل کارول، ځکه له خطرناکه پايلو يې خبر وو.

په قرآن مجيد کې په دې برخه کې د زغم او عفوې يادونه شوی ده چې وايي:

......و الکاظمين الغيظ و العافين عن الناس...)(العمران ۱۳۴)

ژباړه: ډېر ښه خلک هغه کسان دي چې غوسه زغمونکي او خلکو ته ښښنه کوونکي وي.

په هر حال:

په، جګړه کې غالب او مغلوب هيڅ يوګټونکی نه وي، بلکې ګټونکي هغه خلک وي چې جګړه يې نه وي کړې.

عبدالرحمن بابا په دغه برخه کې څه ښه ويلي دي:

کـــر د ګلـــو کـــړه چـــې ســـيمه دې ګلزار شـــي
اغـــزې مه کره چې پښـــو کې به دې خار شـــي

او خواجه حافظ هم په دې هکله ډېر ښه ويلي دي، چې:

درخت دوستي بنشان! که کام دل به بار آرد   نهال دشمنی برکن! که رنج بی شمار آرد

(۵۵)تصویر ددوستۍ دونې تمثیل

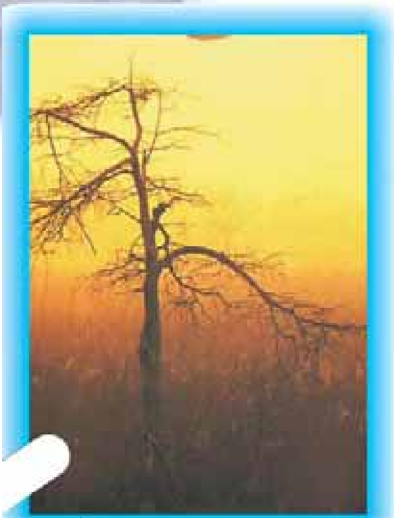

(۵۶)تصویر ددښمنۍ دونې تمثیل

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې دتاوتريخوالي او دهغه دناوړه پايلو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د تاوتريخوالي دوام په ټولنه کې کومې ناوړه پايلې رامنځته کوي؟
- د کورنيو ترمنځ پرله پسې دښمنۍ کومې ناوړه پايلې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له غړو څخه په تېرو وختونو کې د تاوتريخوالي په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ په هېواد کې د خلکو ترمنځ ټولنيزې او قومي اړيکې په ژوره او پراخه توګه شتون لري. په کليو کې د قوم مشران په خپلو خلکو باندې د ښارونو په پرتله ډېر واک لري.

زموږ د هېواد په سويلي سيمو کې يو شمېر سيمه ييزې ډلې دي چې د قومي او ټولنيزو ستونزو او شخړو د هوارولو واک لري، چې جرګې او مرکې يې بولي.

جرګې د واک له پلوه درې درجې لري:

کله چې د دوو کسو يا دوو قومونو ترمنځ کومه دعوا يا شخړه رامنځ ته شي، نو موضوع همدې قومي غونډو، مرکو او جرګو ته چې د سپين ږيرو، عالمانو او د قوم د مشرانو څخه جوړې شوې وي، سپارل کيږي. څرنګه چې هغوی د دواړو خواوو د شخړې په لاملونو پوهېږي نو ځکه قضيه په ښه توګه سره فيصله کولی شي.

پنځم څپرکی

استوګنځایونه، د ودانیو جوړولو مواد، لارې او طرحې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي په هېوادکې د کورونو، کلاګانو، جوماتونو او د عامو ودانیو له بېلا بېلو ډولونو سره چې تاریخي لرغونتیا لري، آشناشي او د اوسېدلو کورونو د جوړولو طریقه او د کورونو جوړولو د اړتیا وړ مواد به وپېژني.

زده کوونکي به د ختینو کورونوځینې ښېګنې وپېژني اوپه هېوادکې به د معمارۍ له سبک سره آشناشي.

زده کوونکي به وپوهېږي چې کاشي کاري زموږ د هېواد د ښکلو هنرونو اوصنعتونو څخه ده او زموږ په ګران هېوادکې لرغونې سابقه لري.

(۵۷) تصویر: دامیر شهید باغ (جلال آباد)

د يارلسم لوست

سمڅې او ختين کورونه

ـ تاسو د استوګنې څو ډوله کورونه پېژنئ؟

زموږ په هېواد کې د استوګنې ځايونه او د اوسېدنې کورونه ډېر ډولونه لري. ځينې يې ډېر ابتدايي او پخواني دي، لکه: سمڅې، غارونه، پرستنو ولاړ کورونه او داسې نور چې زموږ د هېواد په لرې پرتو سيمو کې دود و او تر اوسه يې لا بېلګې موجودې دي.

سمڅې

هغه ابتدايي د اوسېدنې ځايونه دي چې لومړنيو انسانانو د خپل ژوندانه د دوام لپاره د غرونو په لمنو کې

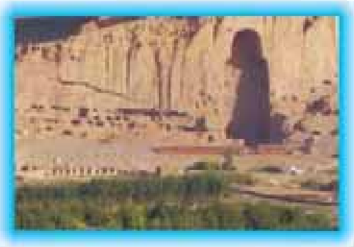

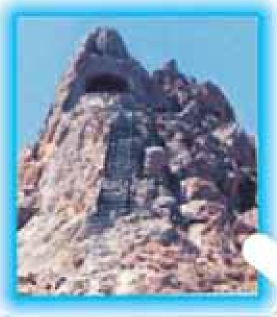

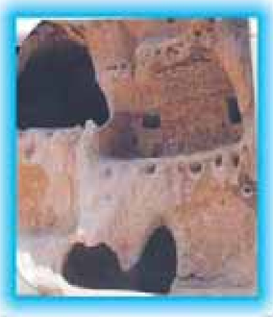

(۵۸، ۵۹، ۶۰، ۶۱، ۶۲) تصويرونه، د سمڅو ډولونه.

جوړول. دغه ابتدایي کورونه په معمولي توګه تیاره، نمجن او وړې دروازې یې درلودلې چې هم انسانانو ښکې ژوندکاوه او هم یې څاروي پکې ساتل کېدل. خو کله چې ورو ورو انسانان متمدنه شول، په (لرګیو پوښل شوي او ګنبدي) د ختینو کورونو جوړول یې زده کړل چې لاندې به د هغوی د هریو په برخه کې معلومات ورکړو:

(۶۳) تصویر، په لرګو پوښل شوي کورونه

۱ـ په لرګیو پوښل شوي کورونه

دغه کورونه له خاورو، تېږو، خامو خښتو، پخسو او د داسې نورو موادو څخه جوړېږي. چت یې په دستکو یا لرګیو پوښي. داسې چې لومړي دستکونه د اړتیا په اندازه په کوټو باندې په افقي ډول اچوي، وروسته ورباندې تختې، پوزي، د ونو ښاخچې، کېکې او جارو(کیان او وابښه) اچوي او بیا ورباندې کلکه شوي خټه (غوره ګل) هواروي او له هغه وروسته یې اخېړوي. هڅه کېږي دغه اخېړ ډېر هوار او داسې شېب ولري چې اوبه ورباندې ډنډ نه شي او د دغو اوبو د جاري کېدو لپاره د لرګیو ناوې د بام په څندو کې ږدي چې د باران اوبه پکې بهېږي.

دغه کورونه دګنبدي کورونو په پرتله د باران او زلزلې په مقابل کې کلک وي. د دغو کورونو په منځ کې خلک تنورونه هم ږدي او په دې تناره کې په دایمي توګه اور بلېږي او د اور لوګی د کلونو کلونو

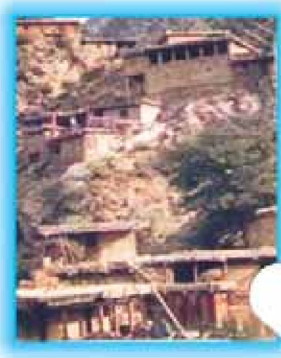
(۶۴) تصویر، دلرګو کورونه

(۶۵) تصویر، د لرګو کورونه

په اوږدو کې د کور چت لکه د قیر غوندې کلکوي.

پـه همـدې ډول ددغو کورونو جوړول زموږ د هېواد په هغو سـیمو کې دود لـري چې هلته زلزله او ورښت زیات کېږي.

په لرګو باندې د پوښـل شـو و کورونو چتونه کله په نقاشي شـویو تختو مسطح کوي، دغه کار ماهر نجاران ترسـره کوي او د دغو کورونو نمونې او بېلګې د کابل ښار او ځینو ولایتونو په زړو ښارونو کې لېدلی شو.

ځینې دغه کورونه چې شتمنو او بډایو خلکو جوړ کړي دي، د لرګي ښکلي ورونه او ورسی لري چې په هغې کې د ګل او پاڼو نقشونه په لرغوني سبک سره ډېر ښکلي حکاکي شوي دي.

۲_ ګنبدي ختین کورونه

د دغو کورونو د دیوالونو او چتونو په جوړولو کې له خاورو او ختو څخه کار اخیسـتل کېږي. چت یې په ښایسـته ډول په خښتو او ختو پوښـل کېږي او د لا ټینګښت لپاره یې په تشو ځایونو کې وړې تیږې او جغل ورننبلوي. دغو وړو تیږو او جغل ته (آغاز) وايي.

د ګنبدي کورونو جوړول یو څه مهارت او ډېر زحمت غواړي او همدارنګه د دستک پوښه کورونو په پرتله د واورو او باران پر وړاندې یې مقاومت لږوي.

د دې کورونو رواقونه په اخیر او کله کله یې په صافو ګچو سره رنګ او ښکلي نقاشي کوي.

ختین کورونه سره له دې چې ابتدایي او ساده دي، ځینې ښېګڼې او ګټې هم لري. یوه ګټه یې دا ده چې د ګرمـي او یخنی مخه په ښـه توګه نیسي او د ګرمي او یخنـی د نفوذ او تبرېدلـو په مقابل کې ښه مانع دي.

یعنې هغه کورونه نسبت

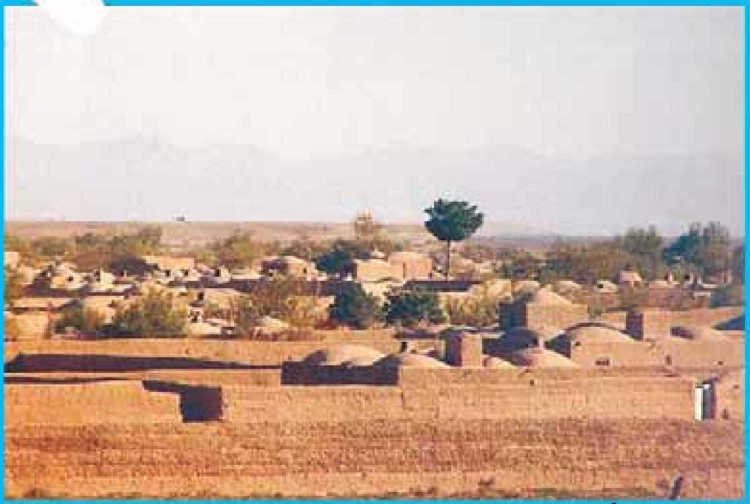

(۶۶) تصویر ګنبدي کورونه (هرات)

دغـو کورونو ته چې نن په عصري او کانکريتي ډول جوړېږي، په اوړي کې يخ او په ژمي کې نسـبتاً تاوده وي. خو دا هم د يادونې وړ ده چې ختين کورونه دکانکريتي کورونو په پرتله لږ مقاومت لري او نشو کولای ډېر پوړونه ورباندې جوړ کړو. او هم ډېره ځمکه او ځای نيسي.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د ختينو کورونو نورې گټې او زيانونه ووايي.

پوښتنې

- کوم ډول کورونه د ژوند لپاره گټور دي؟
- هغه څېرې چې دکورونو په پوښلو کې اچول کېږي له څه شي څخه جوړېږي؟
- پخسه څه شی دی؟ او کومې ښېگڼې لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکـي دې د هغو بېلابېلـو او ډول ډول کورونو په برخه کې چې زموږ په هېواد کې جوړېږي، معلومات ترلاسه کړي.

ښوارلسم لوست

ښېري کورونه

- ستاسو په سيمه کې څوک په ښېري کورونو کې ژوند کوي؟

زمــوږ په هېوادکــې پر ختينو کورونو ســربېره، ښېري کورونه هم جوړېږي، چې په لاندې ډول دي:

(۶۷) تصوير په ليمڅي او ګليم باندي پوښل شوی جونګړه

۱ _ کوډلــه (**جونګــړه**): دغــه کورونــه بزګران له خســو، لرګيو او د لرګيو له خادو ښخه جوړوي.

کوډلې زياتره د پسرلي، اوړي او منې په فصلونو کې د فاليزونو، درمندونو او دښــتې په آزاده هوا کې په ګنبدي يا مخروطي شکل جوړېږي.

۲ _ ښېــره: ښېره هم له تاوشــو و (منحني) ډولــه خادو ښخه جوړېږي. ديوالونه يې له مــزو، مزرو او يا له کڼکي ښخه جوړوي او سربې په پوزي، کڼکي، خسو او اغزو پوښي او ګليم يا لمڅی پرې غوړوي.

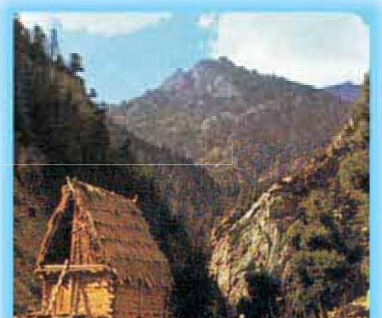

(۶۸) تصوير، ښېره

(۶۹) تصوير، ښېره

۳_ آلاچغ: هغه مواد چې آلاچغ ورڅخه جوړوي له کږو شويو خادو، ليمڅي، تغر او له داسې نورو شخه عبارت دي، په دې ډول چې ۱۵ تر ۲۰ پورې خادې پر ځمکه کې منډې او پورتنۍ څوکې يې په ګنبدي ډول سره يو ځای کوي او ترې او شا او خوا يې پوزی د ديوال په ډول دروي. سر يې هم په پوزې تغر او ليمڅي پوښي. دننه او بهرنۍ برخه يې په (کشيده ګليم) او په زونديو ښايسته کوي.

(۷۰) تصوير، الاچغ

۴_ کېږدۍ: زموږ د کوچي هېوادوالو ګرځنده کور دی چې له تورو او کلکو تو کرانو څخه جوړېږي او په تيټنګو او کلکو رسيو او مېخونو پر ځمکه ټک وهل کېږي او کلکېږي.

يادښت: د کوچيتوب فرهنګ او دود، همېشنۍ مسافرت او ګرځېدل له يوې سيمې نه بلې سيمې ته او په کېږديو کې ژوندکول زموږ کوچيو وطنوالو ته ډېر سخت زحمت او خواري ده.

(۷۱) تصوير، کېږدۍ

۵_ خرګاه: يو ډول لويه کېږدۍ (کېږدۍ يا خيمه) ده چې له ليمڅي څخه جوړېږي.

زموږ قرغز هېوادوال يې په پامير (د نړۍ بام) کې جوړوي او کارترې اخلي.

خرګاه د هغوی د استوګنې دايمي کورونه دي.

۶_ خيمه: خيمه هم د ګرځنده کوټې يو ډول دی چې په آسانۍ سره درول کېږي او په

آسانۍ سره ټولېږي. خېمه له جیمي او نورو ډېلو ټوکرو څخه ګنډل کېږي او په کلکو رسیو باندې په هغو لرګینو یا اوسپنیزو موړو سره چې پر ځمکه ټک وهل شوي وي، سپره او درول کېږي. څرنګه چې سپکه ده بارول او نقلول یې آسان دي. په هر ځای کې په ځانګړي ډول په مېلو کې کارول کېږي.

آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه په بانډو کې د مالدارانو د دوبي کورونه دي، ځینې وخت په کلیو کې هم داسې کورونه جوړوي.

په عمومي توګه خس کپه، څپره، آلاچغ، کېږدۍ او خرګاه د زلزلې په وړاندې تر ټولو خوندي کورونه دي.

۷ـ د لويې جرګې خېمه: يوه لويه خېمه ده چې په دې کې د لومړي ځل لپاره د

(۷۲) تصویر، د کابل په نړیوال کنفراس کې د هیواد ولس مشر د او یا هیوادونو بهرنیو چارو وزیرانو سره

افغانستان دودیزه (لویه جرګه) ترسره شوه. او له هغې څخه وروسته یکې لوی دولتي، ملي او بین المللي کنفرانسونه دایر شول.

(۷۳) تصویر، د لويې جرګې خېمه

په دې وروستیو کې په هېواد کې د سولې د راوستلو په خاطر د هېواد ولسمشر او د ولسي جرګې استازو، مشرانو، روحانیونو او بهرنیو میلمنو په ګډون په هغې کې د (سولې) جرګه جوړه شوه.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د ښپري کورونو ښېګڼې ووایي:

پوښتنې

- د ښپري او آلاچغ ډوله کورونه د هېواد په کومو برخو کې دود لري؟
- هغه ښپري چې د کورونو په پوښلو کې کارېږي له څه شي نه اوبدل کېږي؟
- د ښپري او آلاچغ کورونو ګټې بیان کړئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو مشــرانو څخه د ښپــري جونګړی او آلاچغ ډولو کورونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

غوجلې

- تاسو کله د څارویو غوجل لیدلې ده؟

زموږ خلکو چې له پخوا څخه څاروي روزلي دي، د هغوی د ساتنې لپاره یې تل له غوجلو څخه ګټه اخیستې ده. دغه غوجلې له بېلابېلو موادو څخه په ډېرو ډولونو سره جوړېږي چې د قتن Qutan، کټاره دار، ښپرې، توله، آغیل، اخته خانه، کمند او نورو نومونو باندې یادېږي، په لاندې ډول د هر یوه په باره کې لنډ معلومات وړاندې کېږي.

۱ ـ شپول: له تیږو څخه جوړه شوې محوطه ده چې په کلیو او بانډو کې د څارویو (پسونو او غویو) لپاره جوړېږي.

د څارویو د شمېر په اندازه په دایروي ډول تېږې د یو او یا یو نیم مترو په اندازه یوه د بلې د پاسه ږدي او د تېږو دیوال جوړوي چې په دې کې له تېږو څخه پرته نور هېڅ ډول مصالې لکه خټه، سمنټ او نور ساختماني مواد پکې نه کاروي.

د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له تیږې څخه جوړېږي او سر یې طبعاً خلاص وي.

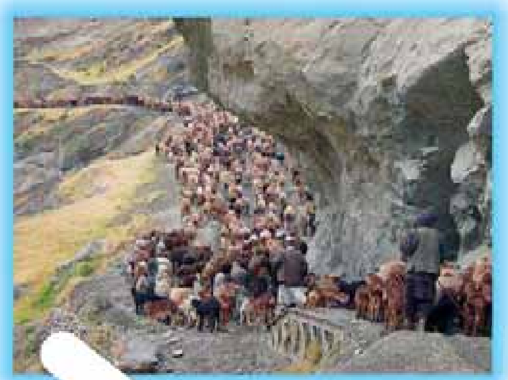

(۷۴)تصویر

۲ ـ سمڅ : د وریو او وزګوریو (ورغمیو) غوجله ده. د لویې تیږې څنګ ته چې د هغې د لاندې پناه ځای وي، جوړېږي او نورو دریو خواو ته یې د تیږو دیوال جوړوي. څرنګه چې توله په لړه ساحه کې جوړېږي، ځینې وختونه یې سر په کنکو

(۷۶) تصویر

او لښتو باندې پوښوي.

۳_ خېږه: په هغو سیمو کې چې ځنګلونه زیات دي، د غرونو، د ونو د وچو لښتو، (ارغوان، زرنګ، ایرغي Erghai، خېږی او نورو څخه خپره جوړوي او د غوجلې شاوخوا ورباندې بندوي. د ننوتلو او وتلو دروازه یې هم له خپړې جوړوي او سر یې پرانستې وي.

۴_ غوجل: غوجل د څارویو سنتي او پخوانی غوجله او د ختوکوته ګی ده. د وتلو او ننوتلو د لرګي دروازه لري. له کوچنی سوری نه پرته نورې کړکۍ او پنجرې نه لري.
د څارویو د شمېر په اندازه د دیوالونو په څنګ کې ختین آخورونه لري چې په هغو کې واښه او بوس څارویو ته اچول کېږي.
نر جنګي او ښکرور غوایان په بېله غوجله کې اچوي. معمولاً د پسونو او وزو غوجلې له نورو څارویو جلا وي.

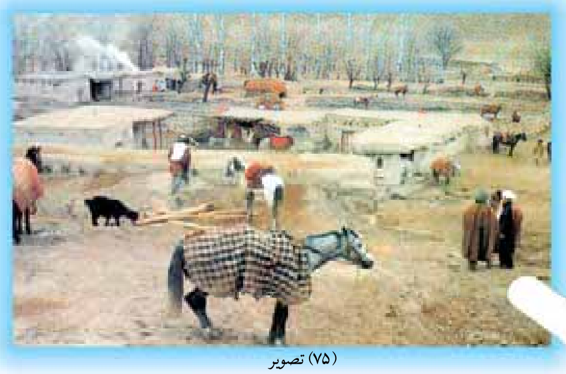
(۷۵) تصویر

۵_ اسطبل (**چوپتره**): د آس د اوسېدو ځای دی. د دغې غوجلې یوه خوا پرانستې وي. په اسطبل کې د آخور ترڅنګ د آس د افسار (پړي) د تړلو لپاره د لرګي یو پنډ موړی پر ځمکه ټکوهي چې هغې ته (قازغ) یا د آخور موړی وایي.

۶_ کمند: کمند هغه سرکاري اصطلاح ده چې د حکومت د سورلی او د لېږد رالېږد د آسونو او کچرو د مجموعې اطلاق پرې کېږي. البته اصلي نوم یې هماغه د اخته خانو مجموعه ده چې په تېرو وختونو کې یې ډېر آسونه هلته تړل او اوبه او دانه یې ورکوله. په پسرلي او اوړي کې به د آسونو پاده (کمند) سر تېرو او مېترانو (د آسونو ساتونکو) له وښو نه په ډکو چمنونو کې څرول (پوول) او چاغول.

۷ - کټاره: د دې غوجلې سر هم خلاص وي او هغه د پسرلي او اوړي په فصلونو کې د څارويو د ساتنې لپاره جوړوي. کټارې د ونو له وچو لرګيو او شاخونو څخه جوړېږي.

په غوجل پورې ځينې اړوندې نکتې.

کله چې له څارويو او د هغو له غوجلو څخه خبرې کېږي نو د هغې سره خامخا د پرانګ، شرمښ او د څارويو د داړلو او خوړلو په هکله هم ډېر نقلونه او کيسې ويل کېږي.

د هغه داړونکي لېوه کيسه د خلکو ياده ده چې د ژمي په شپو کې د ساتونکي سپې له غفلت څخه يې ګټه پورته کړې او د پسونو غوجلې ته ور ننوتلی، يو پسه يې خوړلی او نورې يې زندۍ کړې او وژلي وو، بيا يې د خولې او غاښونو په واسطه راکښلي يو پر بل يې انبار کړي او د هغوی په سر په آسانۍ سره ختلی او توانېدلی و چې د غوجل سوري څخه ټوپ ووهي او وتښتي.

پورتنۍ څرګندونې د ساده او دوديزو غوجلو په هکله وې چې په هغې کې د څارويو پاکوالی او نظافت او روغتياساتنه ډېره کمه رعايت کېدای شي. خو نن ورځ په زياتره سيمو کې لويې طويلې جوړېږي چې په هغې کې هم د طويلو او څارويو پاکوالی او نظافت په ښه ډول سره په پام کې نېول کېږي او هم پکې د څارويو د خوړو کيفيت ګټور او صحي وي چې د مالدارۍ يا د څارويو د فارم په نامه يادېږي.

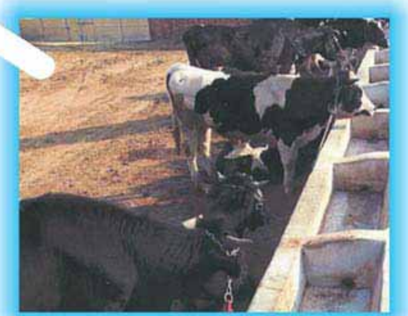
(۷۷) تصوير، د غوايانو فارم

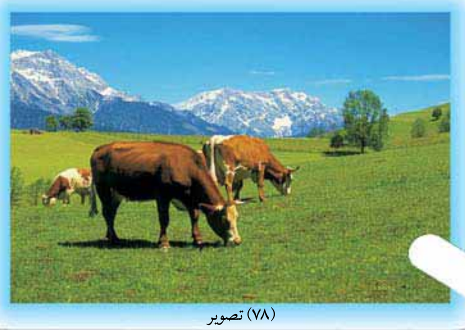
(۷۸) تصوير

(۷۹) تصوير

زموږ په ادبیاتو کې شاعرانو او پوهانو د تاریخ په اوږدو کې د پړانګ، شرمښ او میږې کیسې، طنزونه او ډېر زیات تمثیلونه بیان کړي دي چې بېلګې يې په لاندې ډول دي:

په دری ژبه:

«گوسفندی از کلیم الله گریخت — پای موسی آبله شد نعل ریخت»

«ترحم بر پلنگ تیز دندان — ستمگاری بود بر گوسفندان»

پر غاښور پړانګ زړه سوی، پر پسونو ظلم دی.

(۸۰) تصویر پړانګ

او یا دغه متلونه او مقولې:

میش و گرگ در یک آبخور آب می خورند (تمثیل عدالت) میږه او لېوه په يو آخور او به څښې.

دوستی گرگ و اشتر (دوستی بې تناسب) دلېوه او اوښ ملګرتیا.

(۸۱) تصویر، میږه

(۸۲) تصویر، شرمښ

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د هغو نورو غوجلو چې څاروي پکې ساتل کېږي نومونه واخلي.

پوښتنې

- شپانه خپل پسونه د شپې له خوا په کوم ډول ځایونو کې ساتي؟
- کوم ډول غوجلي د څارویو د ساتنې لپاره ګټوري دي؟
- تاسو او ستاسو دوستان د څارویو د فارمونو د جوړېدو تصمیم لرئ؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له غړو څخه د پخوانیو څارویو د ساتنې په برخه کې پوښتنې وکړي او ثبت دې کړي.

شپاړسم لوست

کلا، برج او د کوترو کوټې

ـ تاسو تر اوسه کومه پخوانۍ کلا او د کوترو کوټه لیدلې ده؟

(۸۳) تصویر، د بلخ بالا حصار

کلا، برج او د کوترو کوټه زموږ د هېواد له زړو او لرغونو ودانیو څخه دي چې زموږ د خاورې او ځمکې د ساختمانۍ او معمارۍ فرهنګ یو ډول تمثیلوي.

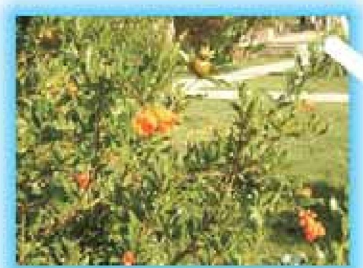

(۸۴) تصویر، په بابر بڼ کې د انارو ونې

(۸۵) تصویر، د بابر حرامسراي (کابل)

په پخوا وختونوکې د حصار یا کلا جوړول زموږ په ګران هېواد کې دود درلود. پاچاهانو، واکمنو، او شتمنو خلکو به د ځان د امنیت د سا تنې لپاره لوړې کلا ګانې او مانۍ جوړولې.

کلاګانې هغه کلکې ماڼۍ دي چې لوړ دیوالونه لري او دننه په جلاجلا برخو او کوچنیو کلاګانو او سراچو باندې وېشل کېږي. هره برخه يې د يوه ځانګړي مقصد لپاره جوړه شوې وي او له هغه څخه ګټه اخيستل کېږي.

(۸۶) تصوير، د دارالامان ماڼۍ (کابل)

کلاګانې، برجونه او پوځې چاوڼۍ

ځينې کلاوې د پاچاهانو، دولتي اراکينو، پوځي افسرانو او سرتېرو د پوځي اډو په توګه کارول کېدلې، چې د هغو په کونجونو کې به لوړ برجونه جوړېدل او څو تنه ساتونکي به له کلاو څخه د ساتلو په موخه هلته کېنېناستل. دغه برجونه دايروي شکله او د کلا له نورو ديوالونو څخه يې لوړوالی ډېر و، چې ساتونکي د کلا شاوخوا څاري او دښمن په آسانۍ ليدلی شي.

(۸۷) تصوير، د اختيار الدين کلا (هرات)

(۸۸) تصوير، د بُست کلا او طاق

(۸۹) تصویر، د غزني بالا حصار

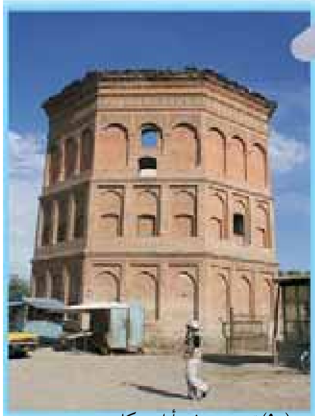
(۹۰) تصویر، د شهرآرا برج/کابل

زموږ په هیواد کې د دغو سترو کلاگانو بېلگې په (بلخ، کابل، غزني، گردېز، په هلمند کې د بست او په هرات کې د اختیارالدین کلاگانې دي چې دغه وروستنۍ یاده شوې کلا زموږ د هېواد د هرات ولایت د تیموریانو د دورې (شاهي کلا) وه. دغه تاریخي کلا، ټینگ او لوړ برجونه لري چې له نیکه مرغه په معاصرو دوروکې د چارواکو د پاملرنې له امله د هغې ویجاړ شوي ځایونه بېرته جوړ شوي دي او تر اوسه روغه پاتې ده.

(۹۱) تصویر، د کابل بالا حصار

دغه تاریخي ودانۍ زموږ د لرغوني هیواد د معمارۍ او فرهنگ ستړې نښانې دي.

د کوترو کوټې

زموږ په هیواد کې د نورو لرغونو ودانیو ترڅنگ، چې زموږ د معمارۍ او فرهنگ یوه برخه گڼل کېږي، هغه د کوترو کوټې دي.

دغه ودانۍ بزگران ددې لپاره جوړوي چې کوترې پکې ځالې وکړي او فضله مواد یې په دغو خونو کې پاتې شي، ترڅو بزگران او کروندگر د کرنې د ځمکو د تقویه کولو لپاره د سرې په توگه ترې گټه واخلي؛ څرنگه چې د مرغیو په تېره بیا د کوترو فضله مواد د کرنې د ځمکو لپاره د کیمیاوي سرې په پرتله ډېر گټور دي، نو له دې امله زموږ د هېواد په ځینو سیمو او کلیو کې بزگران د کوترو کوټې جوړوي او له هغو څخه گټه اخلي.

د کوترو کوټې لوړې ودانۍ دي چې د باندنۍ خواوې یې په ښکلو او ظریفو خښتو

جوړې شوي او نقاشي شوي دي او د دیوال په دننه برخه کې یې بېلا بېلې طاقچې برابروي چې کوترې په کې ځالې جوړې او فضله مواد پکې وکړي.

کوترخوني د ځانګړو معمارانوله خوا جوړېږي. په تېره باندینۍ مخه او نقاشي یې یوازې همدغه معماران جوړوي چې دا دهرچا کار نه دی.

د یادوني وړ ده چې د کوترو مالکان یوازې په ژمي کې د کوترو لپاره خوراکي دانه برابروي او د کال په درې نورو فصلونو کې کوترې پخپله په ځمکو کې ګرځي ، خوراک برابروي او لګښت نه لري.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د کوترو د هغو کوټو په برخه کې چې که په شاوخواکې یې موجودې وي نوروته معلومات ورکړي.

پوښتنې

- د کلاګانو ځانګړتیاوې بیان کړئ!
- کوترخوني څه ګټې لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلې کورنۍ له مشرانو څخه د تاریخي کلاګانو په هکله چې په خلکوکې مشهورې دي معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او له ځان سره دې راوړي.

اوولسم لوست

جوماتونه او کاروان سرایونه

ـ زموږ د هېواد ترټولو لوی او ښکلی جومات په کوم ولایت کې شتون لري؟

(۹۲) تصویر، د هرات جامع جومات

د جامع جوماتونو، عامه ودانیو، کاروان سرایونو او د مسافرینو د استوګنې ځایونو جوړول زموږ د هېواد د خلکو د لرغوني فرهنګ یوه مهمه برخه ګڼل کېږي.

دغه ځایونه د تاریخ په اوږدو کې د خلکو د ټولېدو او د کاروانونو د اوسېدو او د مسافرو د استوګنې ځایونه وو چې په دغه لوست کې به په هر یوه خبرې وشي.

جامع جوماتونه

زموږ ګران هېواد ته د اسلام د سپېڅلي دین له راتلو څخه وروسته د لمونځونو او د جمعې لمونځونو د ادا کولو لپاره چې د اسلام د پنځه ګونو اساسونو څخه یو اساس دی، جامع جوماتونه جوړ شول.

دغه ودانۍ د اسلامي ځانګړو معمارۍ په ډول ډېرې ښکلې او

(۹۳) تصویر، د هرات ښار منظره

(۹۴) تصویر د هرات جامع جومات

ښایسته جوړې شوې دي. د لوړو برجونو، ګلدستو او د اوچتو منارو لرونکي دي. په پخوانیو وختونو کې لکه د نن ورځې غوندې د وسایلو امکانات او آسانتیاوې نه وې، مؤذن به لوړځای ته ورخاته او آذان به یې کاوه چې غږ یې هرچا ته ورسېږي.

جامع جوماتونه د دوه یا زیاتو منارونو سره جوړ شوي دي لکه د هرات جامع جومات چې زموږ په جغرافیایي حوزه کې ساری نه لري، دولس منارونه لري.

د یادونې وړده چې جامع جوماتونو د کاشي کارئ هنر او صنعت لاښکلی کړی دی.

همدارنګه دعیدګاه جوماتونه چې د اختر په ورځوکې د خلکو

(۹۵) تصویر د شاه دو شمشیره جومات

د تولېدو مرکزونه وي زیا تره د ښارونو په شاوخواکې جوړ شوي دي چې په دغه ځایونوکې د اختر لمونځونه ترسره کېږي. ځیني عیدګاه جوماتونه ښکلي او په زړه پورې ودانۍ لري؛ خو ډېر نور یې یوازې محراب او منبر لري او د هغو له شاوخوا څخه دیوالونه را تاو شوي وي. خلک د عیدګاه جوما تونو په انګړکې معمولاً د ناجو او نورې زینتي ونې کېنوي او روزنه یې کوي ترڅو له یوې خوا لمونځ کوونکی ددغو ونو سیورو ته د اختر لمونځونه اداکړي او له بلې خوا څخه د جومات د ښکلا او د هوا د پاکوالي سبب وګرځي.

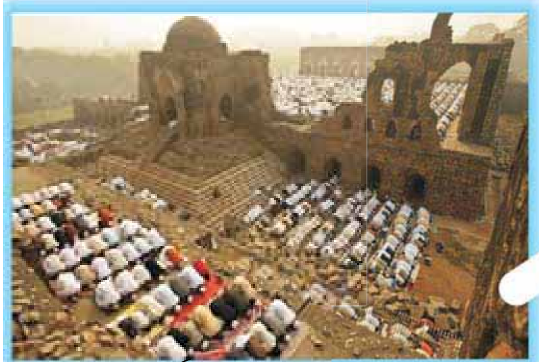
(۹۶) تصویر، دپخوانی عیدګاه جومات

د کابل په ښارکې ددغو جوماتونو له نمونو څخه د حضوري چمن ترخنګ د عیدګاه جومات، د شاه دوشمشیرهٔ ولي جومات، د پل خشتي جومات او داسې نوردي.

د پیغامبرانو، پوهانو، فقیهانو، عارفانو، سیاسي او پوځي شخیصتونو او لویو شاعرانو مقبرې هم په ځانګړي سبک جوړې شوې دي، لکه: په هرات کې د ګوهر شاد بېګم، علي شیر نوایی او د خواجه عبدالله انصاري آرامګاه او دهندوستان د سیسرام په ښارکې دشېرشاه سوري مقبره او داسې نورې آرامګاوې .

رباطونه او کاروانسرایونه

د عامه ودانیو له جملې څخه یو هم رباط دی چې په تېرو وختونو کې د سوداګرۍ کاروانونو اومسافرو له هغه څخه ګټه اخیسته. له یوه رباط څخه تر بل رباط پورې به منزل په پښو یا د څارویو په شا وهل کېده. رباطونه د لارو په سر او غیرآبادو ځایونوکې جوړېدل، څو مسافر او کاروانونه د یوې ورځ له منزل وهلو وروسته ماښام هلته واړوي او شپه پکې تېره کړي.

(۹۷) تصویر، د بابر شاه په بڼ کې د کاروانسرای نمونه(کابل)

دخلکو د تولېدو د ځایونو له جملې څخه یو بل د کاروانسرای عامې ودانۍ دي. دغه ودانۍ په ښارونو، کلیو، دښتو او میرو کې د لارو پرسر جوړې شوې دي، چې د سوداګرو کاروانونه او مسافرین د سفر په لړکې هلته ورشي او په هوساینې سره خپلې شپې تیرې کړي. کاروانسرای ډېرې خونې او پراخه انګر لري. سوداګر او مسافرین په خونو او د هغوی څاروي د کاروانسرای په بېلوساحوکې شپه تیروي.

(۹۸) تصویر، د باغ بابر د کاروانسرای نمونه(کابل)

په ټولګي کې فعالیت

زده کوونکي دې زموږ د هېواد د نامتو جامع جوماتونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- نن ورځ ســوداګر او مسافرین د کاروانسرایونو او رباطونو پرځای له کومو ځایونو څخه کار اخلي؟
- ستاسو د سیمې مشهورترین جامع جوماتونه کوم دي!

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د کورنۍ له مشــرانو څخــه د پخوانیو رباطونو د نومونو پوښتنه وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

کاشي کاري

په پخوانیو وختونو کې دکاشـــي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ســـيمو کې دود درلود؟

(۹۹) تصویر، د خاتون گوهر شاد د گنبدې یوه برخه(هرات)

کاشـــي کاري او حجاري (د مرمرو او رخام) صنعت زموږ د هیواد ښکلی صنعت او هنر جوړوي او اوږد تاریخ لري. ددغه صنعت غوره او ښې بېلگې زموږ د هېواد په گوټ گوټ کې لیدل کېږي.

په جوماتونو کې کاشي کاري

(۱۰۰) تصویر، د باغ بابر مرمرین جومات(کابل)

زموږ د هېواد د ځینـــو جوماتونو یوه ځانگړتیا په هغو کې دکاشي کارۍ د هنر او صنعت کارول دي چې ډېر ظریف، ځـــلا لرونکـــي او ښـــکلی کار پکې شـــوی دی. د هرات جامـــع جومات او په مزارشریف کې د شاه ولایت مآب روضه یې غوره بېلگې دي.

د هرات جامع جومات دکاشي کارۍ هنر او صنعت زموږ د هېواد د تيموريانو د دورې د اسلامي معمارۍ يوه ځرګنده، غوره اوبې ساري بېلګه ده چې نړيوال شهرت لري.

د دغه سترو او پرتمينو ماڼيو کاشي کارۍ له باندني څلورو اړخونو ښخه تر سترګو کېږي. دننه ديوالونه او منارونه يې هم کاشيو پوښلي دي او دغه کاشي کاري دومره ډېره ده، چې پرله پسې او دايمي مرمت او څارنې ته اړتيالري.

(۱۰۱) د (هرات) دکاشي کارۍ تصوير

د هرات له جامع جومات ښخه پرته په نورو جامع جوماتونو کې هم کاشي کارۍ شوې دي. د هغو له جملې ښخه په کندهارکې د خرقې مبارکې جومات،په هرات کې د ملکه ګوهرشاد بېګم مقبره او د حضرت خواجه عبدالله انصاري (پير هرات) آرمګاه او نورو ځايونو کې کولی شو چې نمونه يې واخلو.

زموږ په هېواد کې دکاشي کارۍ صنعت او هنر تر اوسه هم دوام موندلی او دود دی.

د هرات د ستر جامع جومات په څنګ کې د تاريخي ودانيو د ساتنې د ادارې تر پاملرنې لاندې دکاشي کارۍ

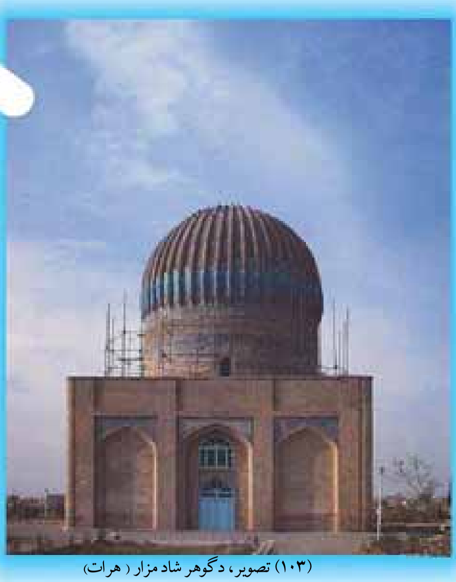
(۱۰۳) تصوير، دګوهر شاد مزار (هرات)

(۱۰۲) تصوير، باغ بابر (کابل)

او کاشي جوړولو يوه اداره او کارخانه شته چې له يوې خوا د هرات د جامع جومات د کاشيو مرمت کوي او له بلې خوا د کاشي کارۍ د ارزښتمن صنعت د رامنځ ته کولو، راژوندی کولو، پراختيا ورکولو او تکامل دنده په غاړه لري. په هرات کې (د تاريخي ودانيو د ساتنې اداره) کې د کاشي جوړونې او کاشي کارۍ مسلکي کارپوهان شته چې د توليد ټولې چارې د توږلو، تنظيم او کاشي گانو نصبول تر سره کوي.

د هرات کاشي کارۍ هم خپل لرغونتوب او پوخوالي ساتلی او همدا اوس نوې لاس ته راوړنې لري. د هغو له جملې څخه د(منظرجهاد) د ځلي بيرونۍ خوا کاشي کاري ده چې په دې وروستيو کې زموږ دگران هېواد د زامنو له خوا د جهاد څخه دساتنې په نيت جوړه شوی او د ډېرو شهيدانو نومونه په کې ليکل شوي دي.

د دغه ماڼيو او کاشي کاريو صنعت شتون زموږ د هېواد ترټولو نفيس ترينو فرهنگي نښو وياړلې بيلگې گڼل کېږي.

د هرات او بلخ ولايتونو څخه سربېره د کاشي کارۍ صنعت په استالف او تاشقرغان کې هم دود لري.

(۱۰۴) تصوير، دکاشي لوښي

(۱۰۵) تصویر، د رستم تخت (سمنګان)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد کاشي کاریو د نورو آثارو نومونه واخلي.

پوښتنې

- د کاشي کارۍ صنعت زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې ډېر دود لري؟
- زموږ په هېواد کې د پخوانیو تاریخي ودانیو او نویو معماریو ترمنځ څه توپیرونه شته دي؟

کورنۍ دنده:

- زده کوونکي دې د کاشي کارۍ صنعت او هنر د تاریخي لرغونتیا په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

نولسم لوست

د میناتورۍ هنر

- ستاسو په سیمه کې کومه میناتوري شوې ودانۍ شته؟

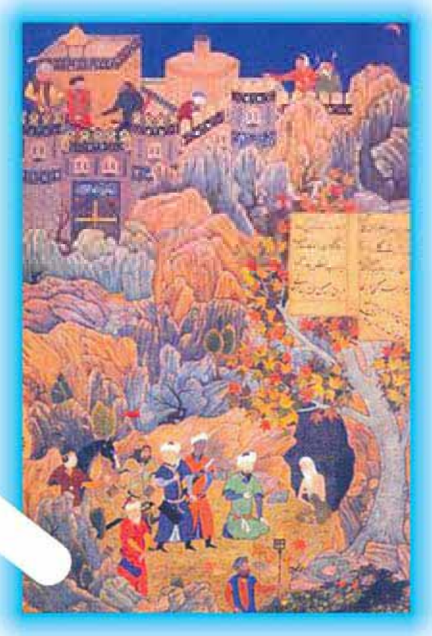

(۱۰۶) تصویر، د میناتوري

(۱۰۷) تصویر، د میناتوري

زموږ د هېواد فرهنګي غوره میراث هغه ودانۍ دي چې د میناتورۍ هنر پکې کارول شوی وي. د انځورګرۍ یا میناتورۍ هنر له ډېرو لرغونو زمانوڅخه زموږ په ټولنه کې دود او زموږګران هېواد د تاریخ په یوه ځانګړې زمانه کې لوړو مدارجو ته رسېدلی و. البته د هرات د تیموریانو په دوره کې د دغه او نورو ظریفو هنرونو لوړ مدارج ټولو ته ښکاره دي.

په معاصره دوره کې میناتوري

(۱۰۸) تصویر، د میناتوري

په معاصره دوره کې هم د دغه هنر نښې نښانې په ځینو جوماتونو، مدرسو او د کنفرانسونو په تالارونو کې ترسترګو کېږي. دغه هنر کله له کاشي کارۍ او کله هم د رنګونو په واسطه په دېوالونو، چتونو او تابلو ګانو کې کارول کېږي او ترسترګو کېږي.

استاد کمال الدین (بهزاد) زموږ په هېواد کې د میناتورۍ د مدرسې بې سارې استاد دی چې د «هرات د نقاشۍ د مکتب» په هنر کې نړیوال شهرت لري.

د دغه هنر د معاصرو استادانو له جملې څخه محمد سعید مشعل غوري هروي دی چې په دغه اړخ کې ترټولو څخه ماهر انځورګر ؤ. استاد مشعل د میناتورۍ په برخه کې ډېر شاګردان روزلي دي، چې همدا اوس هم د هغه د هنر لارې تعقیبوي.

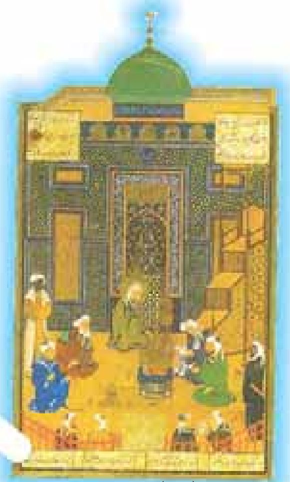
(۱۰۹) د میناتوري تصویر

د هرات ولایت د مَقَر په ښکلي سالون او د هرات ښار په ستر جامع جومات کې د هغه د کاشي کارۍ او میناتورۍ د ارزښتمنو آثارو بېلګې لېدل کېږي.
استاد مشعل چې شاعر هم و ځان د بهزاد د مکتب بیا را ژوندی کوونکی ګڼي چې د یوه بیت په ترڅ کې داسې وايي:

اګر از دهر ناشادم؛ ولی زین ره بسی شادم
که من احیاګر رسم نګارستان بهزادم

زموږ دهیواد د میناتورۍ د هنر بېلګې

د میناتورۍ هنر زموږ د هیواد په عمومي ودانیو لکه د هرات ستر جامع جومات، د مزارشریف په ښارکې د شاه ولایت مآب روضه او د ځینونورو ولایتونو په ودانیوکې تر سترګو کېږي.

د دغو قیمتي آثارو ډېره برخه د زباتې تاریخي لرغونتیاڅخه برخمنه ده. په همدې ډول قلمي انځورګري په ډېرو ځایونو لکه خواجه عبدالله انصاري (پیرهرات) د مقبرې ترڅنګ کې د زرنګار کور، د هرات ولایت سالون چې د استاذ مشعل غوري اثر دی اوپه نورو ځایونوکې شتون لري.

(۱۱۰) د میناتورۍ تصویر

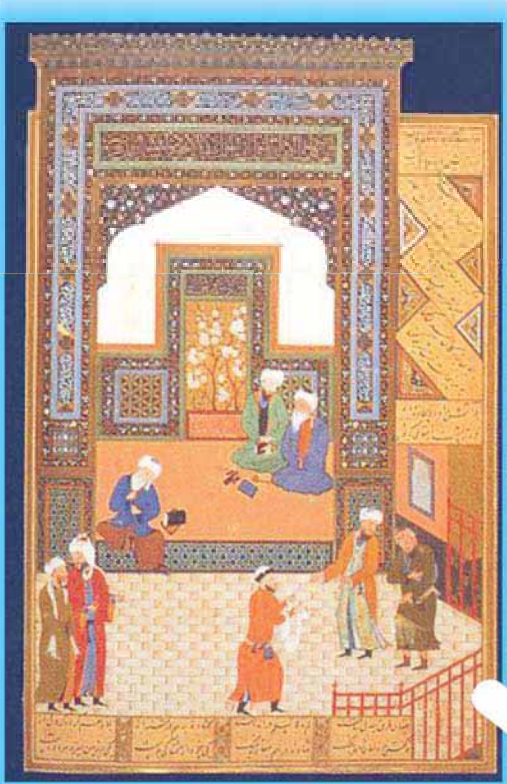

(۱۱۱) د میناتورۍ تصویر

(۱۱۲) تصویر سنگ هفت قلم

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د میناتوري د هغو آثارو نومونه واخلي، چې زموږ په هیواد کې شته دي.

پوښتنې

- «سنګ هفت قلم» زموږ د هیواد په کوم ولایت کې ده او کوم هنر په کې کارېدلی دی؟
- د میناتوري په هنر کې په خپل ځای کې د هر رنګ پېژندنه او کارونه څه ارزښت لري؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې دخپلو دمشرانو څخه دکاشي کارۍ په اړه معلومات ترلاسه کړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

د پنځم څپرکي لنډيز

زموږ ګران هېواد افغانستان د استوګنو کورونه ډېر ډولونه لري چې له پخوا څخه دود دي. ځينې يې ډېر محقر او ابتدايي دي لکه: سمڅې او ځينې په لرګيو پوښل شوي او ګنبدي کورونه دي.

نور ډولونه يې څپري کورونه دي چې ديوالونه او بامونه يې د کڼکو له څپرونو څخه اوبدل شوي وي چې د ونو او د کڼکو له څانګو څخه جوړېږي.

زموږ په هېواد کې کېږدۍ، خيمه، خرګاه او کېږدۍ يو ډول نور کورونه دي چې ځينې يې د لرګيو له خادو، کلکو پړو، پنډو ټوکرانو او ليمڅيو، ټغر او له کشيده ټغرو څخه جوړېږي.

کلاګانې، برجونه، کاروانسرايونه او جوماتونه له پخوانيو او لرغونو ودانيو څخه دي، زموږ د هېواد د ودانيو د فرهنګ او معمارۍ وده او ظريفه بڼه تمثيلوي چې د کاشي کارۍ او ميناتورۍ صنعت او هنر پکې په ډېر مهارت سره کارول شوی دی.

شپږم څپرکی

په سیمه او په هېواد کې لېږد رالېږد

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي به پوه شي چې د انسان په واسطه د درندو بارونو پورته کول او وړل د هغوی دمعلولیت سبب ګرځي. همدارنګه زده کوونکي به په دې مطلب پوه شي چې د نن ورځې په لېږد رالېږد کې که څه هم آسانتاوې رامنځته شوې دي خود وسایطو په ذریعه د لوګیو، آوازونو او په پایله کې د ژوند چاپېریال دککړتیا د پیداکېدلو سبب ګرځي. د څارویو په واسطه دبارونو په لېږد رالېږد کې دژوند چاپېریال نه ککړېږي؛ خو دلېږد رالېږد سرعت سست او کم بار نقلوي.

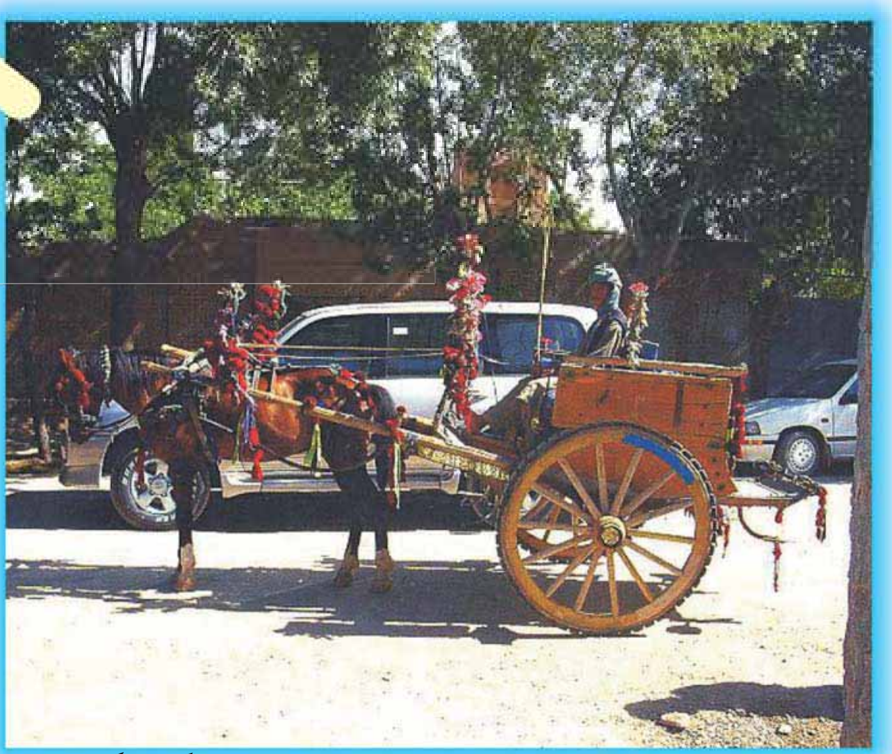

(۱۱۳) تصویر، ګل شوې ټانګه

شلم لوست

د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد

- د انسان په واسطه د بار لېږدولو رالېږدولو په اړه څه پوهېږئ؟

د بار او شیانو په لېږدولو کې د سیمه ییزو دودونو له جملې څخه د انسانانو په واسطه لېږد رالېږد دی چې زموږ د هېواد په ځینو سیموکې تر اوسه پورې په ابتدایي ډول دوام لري او د نوي ټکنالوژۍ له پرمختګ سره سره هم خلک په پوره ډول نقلیه وسایط په لاس کې نه لري.

(۱۱۴) تصویر

هماغسې چې سپک او درانده کارونه په لاسونو تر سره کوي بار هم، په لاسونو، سر، اوږو او شا باندې وړي.

د اوبو، خوراکي توکو، د سون توکو او د کرنې د محصولاتو لېږد رالېږد انسانانو له ډېر پخوا څخه تر نن ورځې پورې په ډېرو وختونوکې پر خپلو اوږو تر سره کړي دي او له یوه ځایه یې بل ځای ته وړي دي؛ لکه لرګي، بوټي او خس چې یې د سون لپاره له غره څخه کورته راوړي دي.

(۱۱۵) تصویر

زموږ د هېواد با غیرته ښځې او پېغلې له غره څخه بوټي، د چینو او ویالو، له ګودرونو څخه د مسینو او ختینو اوبو ډک دیګونه او منګي په شا، سر او اوږو باندې کورته راوړي، له نقلیه وسایطو څخه درانه

(۱۱۶) تصویر

بارونه او مالونه زموږ د ځوانانو، سرېو، او هلکانو په واسطه ښکته او پورته کېږي. همدارنګه ځینې کلیوال شا وخوا شل کیلو بار له لرې ښارونو څخه کورته په شا راوړي، شپې او ورځې پلی منزل کوي او د خپلې کورنۍ د ژوند د اړتیا وړ لومړني توکي لکه چای، بوره، وریجې او نورشیان کورته راوړي. همدارنګه په کروندو او کرځایونوکې د بارونو لېږد رالېږد د انسانانو په وسیله له پخوا څخه دود لري. زموږ د هېواد بزګران ډېر با همته دي او پیاوړي متې لري. دوی غنم، جوار، وریشې، شفتل اونوري غلې دانې راټولوي، ګېډۍ ترې تړي او په اوږو او شا یې درمندونو او یا کورنو ته وړي. په دغه کارونوکې زموږ غیرتي او مېړنۍ ښځې او نجونې هم له نارینه وو سره تل ملګرې اومرستندویه دي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د انسانانو په واسطه د لېږداو نقلولو موارد بیان کړي.

پوښتنې

- د انسانانو په وسیله د بارونو لېږد رالېږد څه ګټې او څه زیانونه لري؟
- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوندکوئ، کوم خلک په کوم ډول خوراکي، د سون توکي او اوبه کور ته وړي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې دکورنۍ له مشرانو څخه د بار د لېږدولو د لارو چارو په برخه کې چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې دود دي، پوښتنې وکړي، پخپلو کتابچو کې دې ولیکي، او ټولګي ته دې راوړي.

په لومړنیو وسایطو سره لیږد رالیږد

- په هغه سیمه کې چې تاسو ژوند کوئ د بار لېږدونه د کومو وسایطو په وسیله تر سره کېږي ؟

د انسانانو د خوراکي او نورو موادو او د اړتیا وړ توکو لېږد رالېږد له ډېر پخوا څخه تر اوسه پورې د یوې لومړنۍ او دایمي مهمې اړتیا په توګه په بیلا بیلو ډولونو دود درلوده.

زموږ په هیواد کې له یوه ځای څخه بل ځای ته د بارونو د لېږدولو لپاره ډېرې وسیلې موجودې دي؛ د بېلګې په ډول دغه لومړنۍ واسطه چګینه، جاله (ټل) د سیند اوبه او کوتره دلته یادولای شو.

۱_ چګینه

(۱۱۷) تصویر، چیګنه

د بار د لېږدولو یوه واسطه ده چې د غنمو سترۍ، وانبه او نورې غلې د لوکولو او رېبلو څخه وروسته یې د کروندې څخه د درمند یا ترکوره په کې لېږدوي.

د چګینې جوړښت

دوه پنډې کندې چې کابو دوه متره اوږدوالی لري او د کلکو لرګیو او خادو په واسطه سره کلکېږي او کراچی ته ورته ده خو ټایرونه نه لري. ټایرونه یې هماغه د لرګیو کندې دي چې ورو ورو ښویږي او د بار په وړلو کې آسانتیا را منځته کوي.

چګینه ددوو ژغ شویو غویانو په واسطه چې د هغو په غاړو کې یې اچولی وي کشول

(۱۱۸) تصویر، تَل

کېږي. د بدخشان ولایت د راغ په سیموکې د دې لپاره چې زیا تره غرونه یې تیټ او خاورین دي له غرونو څخه دغه لېږدرالېږد دچګینه په واسطه ترسره کېږي.

۲_ جاله

جاله یوه کوچنۍ او ساده ډوله بېړۍ ده چې انسانان، څاروي او بار د سیند له یوې غاړې څخه بلې غاړې ته وړي. دلېږدولو دغه سیمه ییزې واسطې ته د هېواد په ختیځو او سهېلي برخوکې جاله اوپه شمالي سیموکې ورته (تېل) او (kema) وايي.

(۱۱۹) تصویر، د بدخشان د راغ دسیند دپاسه دکجاوې تل (هوايي زانګو)

په تېل کې له څلورو لرګیوسربېره، چې پنډې او کلکې تختې يې پرمخ میخ شوي دي، څو خیګونه(مشکونه) له هوا ډکوي او لاندې يې ترې ترې ترڅو ډوبه نه شي. هغه قوي کېبل چې د وارو څنډو ته د سیند په دواړو خواوکې پرمېخ کلک شوی دی د بار په لېږد رالېږد او د جالې د ډوبېدو د مخنیوي په کارکې مرسته کوي. له دغې وسیلې څخه د بدخشان ولایت دکوکچې سیند د آلتینچیلر په سیمه کې او دکونړ ولایت، سروبي او د ننګرهار په بېلا بېلو سیموکې ترې خلک ګټه اخلي. ځینې وختونه له کجاوې څخه هم د هوايي جالې یا زانګو کار اخیستل کېږي.

۳_ د سيند اوبه ، دلېږد رالېږد د واسطې په توګه

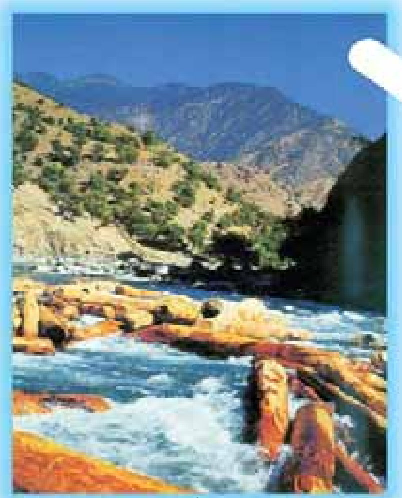
(۱۱۲۰) تصوير، په سيندکې د لرګو چار تراشې

خلک په ځينو برخو لکه نورستان، فرخار، کشم، يمګان، زرديو، سر غلام او نورو سيمو کې د سيندونو له اوبو څخه د لېږدرالېږد وسيلې په توګه کار اخلي.

پــه دې ډول کله چې ځوک وغواړي دســتک(لاړي) او لرګي له پورته ســيمو څخه لاندې سيموته ولېږدوي، هغه په ســيندکې اچوي او د سيند اوبه له خپل بهير سره سم لرګي کوزې خواته لېږدوي او په هغه ســيمه کې چې يې وغواړي له اوبو څخه يې د باندې باسي.

۴_ ليک وړونکې کوتره

په پخوا وختونوکې پاچاهانو او ســلاطينو د پوځي اوسياســي موخو لپاره له کوترې څخه د پوسته رسان(ډاک) په توګه کار اخيسته.

په دې ډول چې يوه کوتره به يې له خپلې ځالې له يوه ښاره بل ښار ته يو وړه او ساتله به يې. د بېلګې په توګه له هرا ته به يې کابل ته کوتره راوړه او کله به يې چې وغوښتل يو مهم او عاجل خبر له کابله د هرات ښار ته په چټکۍ ورسوي، نو خبر به يې په کوچني کاغذ کې وليکه او د کوترې په پښه

(۱۲۱) د ليک وړونکې کوترې تصوير

کې به يې وتاړه او خوشې به يې کړه. ددې لپاره چې کوتره په طبيعي ډول تل د خپلې ځالې په لور الوزي. له دې امله کوتره به له کابل څخه د هرات پر لور الوته او ځان به يې ځالې ته رساوه او کله به چې هلته ورسېده نوليک به يې ورله له پښې خلاصاوه او لوسته به يې. په دې ډول به يو مهم خبر د کوترې په واسطه ژر رسېده.

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې دخپلې سيمې دلېږد رالېږد دواسطو په هکله له يوبل سره خبرې اترې وکړي او وروسته دې دهغو وسايطو نومونه په خپلو کتابچو کې ولیکي.

پوښتنې

- څېګنه څه ډول واسطه ده او د بار په لېږدولو کې څومره آسانتيا وې راوړې؟
- نن سبا ليکونه او خبرونه په څه ډول لېږد ول کېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لېږد رالېږد د پخوانيو واسطو نوم، چې اوس يې دود لږ شوی دی، د کورنۍ له مشرانو څخه وپوښتي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

د څارویو په واسطه لېږد رالېږد

- تاسو کله په کچر یا آس سپاره شوي یاست؟

زمونږ د هیواد خلک له پخوا زمانو څخه تراوسه د لېږد رالېږد کارونه د حیواناتو په وسیله سرته رسوي. په مسافرتونو، د کرنې محصولاتو او سوداګرۍ مالونو په لېږد رالېږد کې له غوایانو، خرو، اوښانو، کچرو او آسونو څخه کار اخلي. په دې لوست کې د لېږد رالېږد په دغو وسایطو خبرې کېږي.

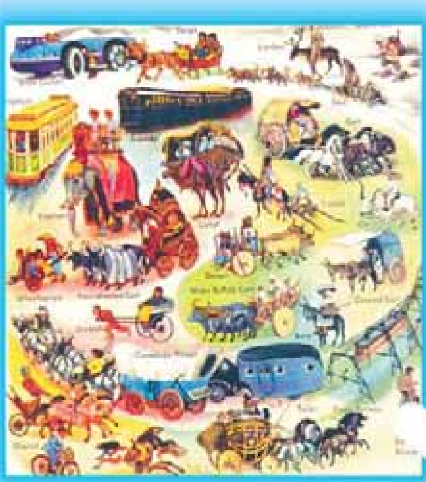
(۱۲۲) تصویر د پېټو د لېږدولو وسیلې

۱_ غوایي او غژګاو

که څه هم غویان له ډېر پخوا څخه د غوښو، شیدو او غرمنو لپاره ساتل او روزل کېږي، خوله دغو څارویو څخه د ځمکې په یوې کولو، د چګینه کشولو، د ګانې(جوان) ګرځولو، سورلۍ او بار وړلو کې هم کار اخیستل کېږي؛ لکه چې تاسو یې په دې عکسونو کې وینئ.

(۱۲۳) تصویر، خلک د غژګاو په شا باندې(پامیر د نړۍ بام)

(۱۲۴) تصویر، په غوایانو باندې د ځمکې قلبه کول

۲_ خر

(۱۲۵) تصویر، کلیوال خلک د خره پرشا

له ډیر پخوا زمانو څخه بار وړل او سـورلۍ زموږ په هیواد کې په خـرو باندې دود وه او ترنن پورې دوام لري. د خره بل نـوم درازګوش هم دی. زموږ په فرهنګ کې د خره په اړه ډېرې کیسې، طنزونه او ټوکې شته لکه:

پرخر سـپرېدل یو عیـب دی او کوزېدل یې بل عیب. یا: آس یـو وار لغت وهي، خر، بیابیا. یاالکه په دري ژبه کی چې وایي:

ګوش کریفروش ګوش خربخر
ګوش خربهتر بُوَد ازګوش کر.

(۱۲۶) تصویر، قچري

۳_ کچر

کچـر د چابکۍ مهـارت لـه آس او د بار وړلو پیاوړتیا له خره څخه په میراث اخیستې ده؛ کچر ترټولو غښتلی بارورونکی حیوان دی. له پخوا زمانو څخه خلکو له هغې څخه په بار وړلو او سورلۍ کې ګټه اخیستې ده او ددې لپاره چې ډیر غښتلی حیوان دی، نو په پخوا وختونوکې به ترې په سـرکاري کمندونو، پوځي لښکرو او جنګي قطعاتو کې کار اخېستل کېده. « سرکاري کچرې دې و تورولې» مشهور متل دی.

۴_ اوښ

(۱۲۷) تصویر، دکوچی جنی

دچاخبره ددښتو او میرو دغه کښتی د تاریخ په اوږدوکې د انسان ملګری او مرسـتندویه ده. اوښ یـو قانع ښاروی دی چې اغزي خـوري او بار وړي. کله چې اوښ احساس وکړي چې اوږد سفر

يې په مخ کې دی، نوخپله ګېډه له اوبو ډکوي او د سفر په اوږدوکې ورو ورو له هغو څخه ګټه اخلي. له دغه غښتلي اود نګ څاروي څخه په باروړلو او سورلۍ کې ګټه اخيستل کېږي. اوښ کينه ناک څاروی دی. د ((اوښ کينه)) زموږ په فرهنګ کې ډېره مشهوره ده.

(۱۲۸) تصوير، سينګار شوی اوښ

زموږ دهېواد په ځينو سيمو لکه قرقين، کلدار، اندخوی او آقچه کې اوښان په پوپک لړونکو غاليو سينګاروي. دوه کجاوې په ګلدارو شالونو ښکلې کوي او په ځانګړي ډول يې په اوښ باروي. ناوې او ناوې ته نږدې دوه ښځې د واده په ورځ پر فرش شوو کجاوو کې کښېنوي او له ټنګ ټکور سره يې د زوم کره وړي. زموږ دهېواد په سويلي سيموکې دغه دود هم ډېردی. لکه څنګه چې د ناوې د وړلو په وخت کې دغه ښکلې سندره هم وايي چې پيل يې داسې دی:

که... جاوې، آشاليلا ورو. آ... آشاليلاورو

دغه کجاوې د هودج په څېر دي چې په تېرو وختونوکې؛ د اوښ، يا فيل په واسطه لېږدول کېدې.

دفيل ځانګو هم د هود جونو يو ډول دی.

۵_آس

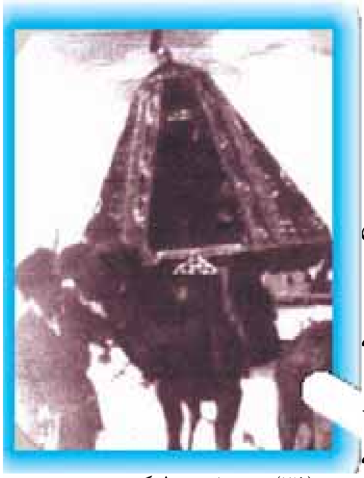
(۱۲۹) تصوير، ناوې په ډولۍ کې

آس ښکلی څاروی دی چې ډېر ډولونه لري؛ لکه د وزلوبې آس، د نيزه بازۍ آس، پيګه آس، د سورلۍ آس، يابو آس او نور. د وزلوبې له آس څخه د سورلۍ لپاره هم ګټه اخيستل کېږي؛ هغه په ښکلو يراقونو، زين، نقره کوف لجام يا په ګلدوزي شوي شال او يالپوشونو باندې ښکلی کوي او وربانديې سورېږي. په کليوکې په

(۱۳۰) تصویر

ودونوکې ناوې او زوم په دوو سینګار شو و آسونو باندې سپروي او د ساز او نغمو سره ناوې د پلار له کوره د زوم کورته وړي.

په تاریخ کې نامتو آسونه تېرشوي؛ لکه: د ((رستم رخش))، د ((عوض خان قیر په نامه آس))، د آشورمد (عاشورمحمد)،کتُک Katuk آس او داسې نور.

له آس څخه د ګانې (جواز)په ګرځولو، د ارهټ په تاوولو، په ځپرکولو، بار وړلو، درمندونو میده کولو، سورلی،ګاډي چلولو او نورو کارونو کې ګټه اخیستل کېږي.

ګلداره بګۍ (ګاډي)

په پخوا وختونوکې دکابل، مزارشریف، هرات، کندهار، کندز، غزني، جلال آباد، تالقانو، او زموږ د هېواد په نورو ډېروښارونوکې ښکلې بګۍ وې. د دوی د آسونو په سر او غاړو به ګنګریګان او ښکلي ځوندي ترل شوي او سینګارشوي به وو. په داسې حال کې چې په دې ګاډیو کې به ځوکسه سپرېدل، په ډېره منډه او تیزۍ سره به یې کش کولې. آسونه رشقې، شوتل، بوس، اوربشې او نور وابنه خوري او پرته له دې چې د ژوند چاپېریال ککړ کړي، تل خدمت ته چمتو او تیاردي.

(۱۳۱) تصویر (ټانګه)

وایي: کله چې زموږ د هېواد د خوږ ژبي شاعر(شایق جمال) آس بوس نه خوړل، نو هغه یې په سترګو شنې عینکې

(۱۳۲) تصویر

ور وتړلې چې سپین بوس ورته ښنه ښکاره شـي او په هغو د شنې رشقې خیال وکړي، او وې خوري.

زموږ د هېواد په ډېرو ښارونوکې تر اوســه هم د ســورلۍ او باروړلو لپاره له ګاډۍ ځخه کار اخلي. په پخوا وختونوکــې به یې د آســونو څخه په جګړوکې هم کار اخیســته او سواره نظام اردو به تل په پلې نظام اردو برلاسۍ درلود او د لښکر په سرکې به یې حرکت کاوه .

ډاګ او ډاګي

په پخوا وختونوکې حکومتونو له آســونو څخه په (چاپار) او پوســته رسولوکې کار اخیسته؛ داسې چې په هر یام (د آسونو د روزنې او ساتنې ځای) کې به څو آسونه په ټاکلو فاصلوکې هر وخت زین شــوي اوتیار ولاړ وو، کله به چې چاپار خپلې پوستې سره، په چټکــۍ له مخکني یامــه، دې یام ته نږدې کېده او د آس په غاړه به یې زنګولې تړلې وې، نو غږ به یې له لرې څخه یامچي اورېده او مخکې له مخکې به پرخپل آس ســپرېده او د لارې ترڅنګ به درېده او له رارســېدو ســره سم به یې له هغه څخه خورجینه آخیسته، د خپل آس پر شا به یې تړله او آس به یې قمچین کړ.

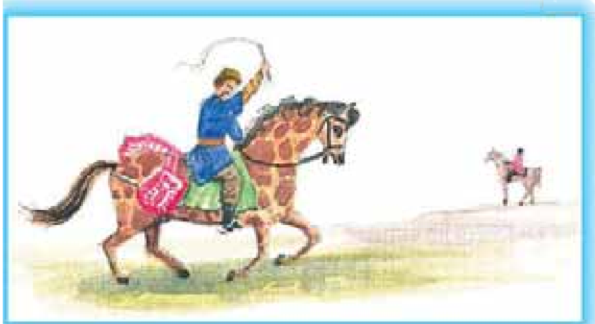

(۱۳۳) تصویر ایلچي

آس به په منــډو پیل کاوه او خپل ځان به یې په ډېرې چټکۍ بل ((یام)) ته رســاوه. په دې ډول ټولــو یا مچیانو به لاره په خپلو زین کړو او چمتوشــویو آسونو ســره وهله او د پوســتې په ورلو کې به ټولو برخه اخیستله او پوسته او نامه به یې بې له ځنډه او ډېر ژر

او په چټکی سره مقصد ته رسوله.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کونکو ونکي دې په خپله سـیمه کې دلېږد رالیږد کار کې له ځارویو څخه دګټې اخیستنې لارې چارې و وایي.

پوښتنې

- اوښان په څوډوله دي او چټک او ښان څه نومېږي؟
- آسونه په څو ډول دي؟
- که له ځارویو څخه نن سـبا په بارورلوکې ګټه واخیستل شي څه ګټه او څه زیانونه لري؟

کورنی دنده

- زده کو ونکـي دې دکورنـی لـه غړو او نورو مشـرانو څخه دځارویو دلېږدرالېږد په کارکې د پخوانۍ ګټې اخیستنې چلندونو په هکله پوښتنې وکړي او په خپلو کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

په پرمختللو وسایطو سره لېږد رالېږد

- تاسوڅو ډوله موټرپېژنئ؟ تراوسه په الوتکه کې سپاره شوي یاست؟

د لېږد اورالېږد د اړوند وسایطو په اړه په تېرو درسونوکې تاسوته معلومات بیان شول او له پخوا څخه د خلکو په مینځ کې دود و، ساده و، خو ښېګڼه یې داوه چې د ژوندانه چاپېریال یې نه ککړاوه؛ حمل شوي مواد لږ اوسرعت یې هم کمزوری او سست و.

همدارنګه انسان چې د ژوند په ټولو برخوکې د تجدد، نوښت چټکۍ او ډېر غوښتونکی دی، د لیږد رالېږد په برخه کې هم په دې فکر کې و، داسې وسیلې او واسطې جوړې کړي چې هم دهغو په وسـیله ډېربار یوسـي او هم یې آساني او چټکتیا ډېره وي. په دې موخه یې کراچیوته ټایرونه جوړکړل چې په لومړیوکې سـاده وو او ورو ورو بشپړشول، څو ننني پرمختللو وسایطو ته یې لاس رسی پیدا کړ.

هغه وسایط چې انسانانو تراوسه پورې جوړکړي دي، په لاندې ډول دي:

۱ـ دلېږد رالېږدځمکني وسایط

زنبیـل (یوټایر، دوه ټایره لرونکې) لاسـي کراچی، بایسـکل، ډول ډول موټرسـایکلونه،

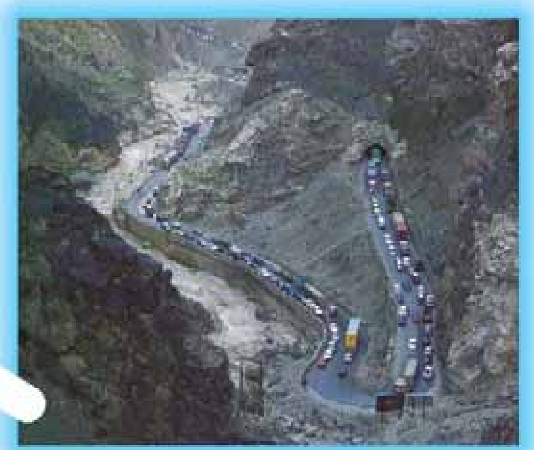

(۱۳۴) تصویر، ماهي پر

رکشــا،لوی او واړه د باروړلــو ډول ډول موټرونــه لکه: فلاینگ کــوچ، میني بوس، کاســتر، سروېســونه، والگا،کــرولا، بینز، فیات،فولکــس واګن، لیموزین، ســوزکي، برقــي موټرونه، د اوبــو او تېلو ټانکرونه، پوځي وســایط، زغــره لرونکــی او چاین لرونکی نظامي ټانکونه، د اوســپنې پټلۍ (ریل، اورګاډی) او داسې نور.

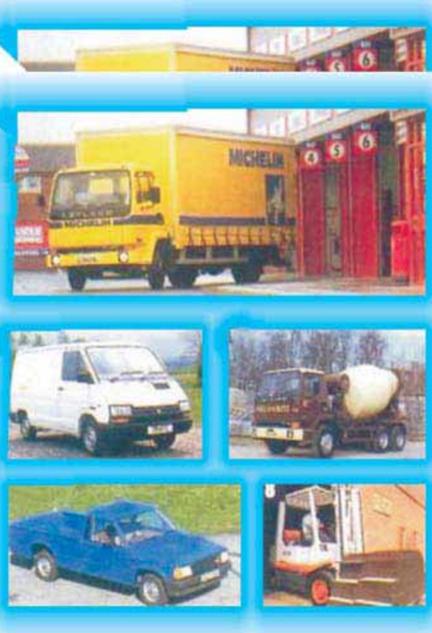

(۱۳۵،۱۳۶) و(۱۳۷)تصویرونه د موټرو ډولونه

(۱۳۸) تصویر، په یو موټر سایکل باندې اوه کسان

(۱۳۹) تصویر

(۱۴۰) تصویر

۲_ سمندري لېږد رالېږد توکي (وسایط)

(۱۴۱) تصویر، په دریاب کې لویه کشتي

دلېږد رالېږد بله مهمه وسیله بېړۍ ده چې له بده مرغه زموږ په هیوادکې د سیندونو او بحرونو د نشتوالي له امله له هغې څخه ګټه نه اخیستل کېږي.

۳_ هوايي لېږد رالېږد وسایط

مسافروړونکې الوتکې، پوځـي چورلکې، تېزې جنګي جټ او ډول ډول نورې الوتکې چې له غږ څخه یې چټکې زیاته ده او همدارنګه نورې الوتکې چې ځینې یې مسافرین په هوسا توګه له یوه ځای څخه بل ځای ته لېږدوي او ځینې الوتکې د پوځي موخو لپاره په کارېږي.

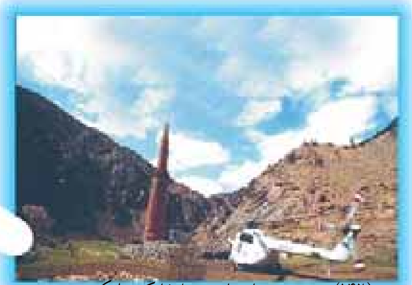

(۱۴۲) تصویر، د مینار جام په خواوشا کې هلیکوپتر

په عمومي توګه د نن ورځې د لېږد رالېږد وسیلو لوګي، لوړ او کېوونکي غږونه د انسانانو داستوګنې چاپېریال نا آرامه او ککړوي.

(۱۴۳) تصویر، د أریانا الوتکه

په ټولګي کې فعالیت

هر زده کوونکی دې دننیو پرمختللو وسایطو په برخه کې خپل معلومات نورو ته وړاندې کړي.

پوښتنې

- د لیرد رالیږد پرمختللي وسایط د انسانانو په ژوندکې څه مثبت او منفي اغیزې لري؟
- دلیږد را لیږد څمکنیو واسطو کومې آسانتیاوې منځ ته را وړې دي؟
- د الوتکو څخه کوم کارونه اخیستل کیږي؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د بېړیو او الوتکو د ډولونو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي او په بل درسي ساعت کې دې ټولګی ته راوړي.

د شپږم څپرکي لنډيز

په سيمو او هېوادکې د بارونو ليږد رالېږد

زموږ په ګران هېوادکې اوس هم ځينې خلک پيټې په خپل سر، اوږه او په شا باندې وړي او همدا رنګه د نورو لومړنيو وسايلو څخه لکه: چيګنه، او ټل (جالي) څخه هم د پېټو په ليږدولو کې کار اخلي.

پخوا د ودانيو د لرګيو په ليږدونه کې د سيند له اوبو او د خطونو په استولو کې له کوترو څخه کار اخيستل شوی دی.

زموږ په هېوادکې د پيټو د لېږد او نقلولو عمده وسيلې اوس هم ځينې څاروي لکه: غوايي،آس، قچر او اوښ دي. د ټکنالوژۍ په وده او پرمختګ سره نن ورځ زموږ خلک له ماشيني وسيلو څخه هم کار اخلي چې د ځمکنيو وسيلو ډولونه يې لکه موټرونه او يا د هوايي واسطو د الوتکو ډولونه ډېر دي؛ خو دا وسايط د ژوند چاپېريال ککړوي په ځانګړې توګه کله چې ډېر زاړه او ورا سته وي.

اووم څپرکی

لوبې او ورزشونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د محلي لوبو د ډولونو او د هغې د سرته رسولو په څرنګوالي او د ورزشونوله ډولونوسره بلد شي. د ورزشونو د ډولونو ارزښت اوګټې به وپېژني.

زده کوونکي به د محلي لوبو د دودونو په ارزښت اومقصدونو او د هغې په فرهنګي ارزښت وپوهېږي.

زده کوونکي به هغه ورزشونه چې روغتيا ته زيان رسوي وپېژني او د سياليو په مزاياو و باندې چې په نړيواله سطحه ترسره کېږي، وپوهېږي.

دلوبو د سرته رسولو له لارې زده کوونکوته ديووالي او مرسته کولو روحيه منځ ته راځي.

(۱۴۴) تصوير وزلوبه

ځلرويشتم لوست

سيمه ييزې لوبې

- ستاسو په سيمه کې کومې لوبې دود دي؟

سـيمه ييزې لوبې بېلابېل ډولونه لري چې له ډېرو پخوا زمانو راهيسې زموږ دهېواد په گوټ گوټ کې، د ځوانانو، ځلميانو، نجونو او هلکانو په منځ کې دود لري. چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

(۱۴۵) تصوير، کوچنۍ جنۍ د ټال د زنگلو په حال کې

بو!بو! گل چې؟، اله داد، چندرۍ، سـيلوی (جزنک بازی)
اکوبکو، غېږنيول؟ سپين هډوکي، ډی (ډنډه کيلک)
پای پران، کاغذپران، سـترگه پټونی، توپ ډنډه، خوسی، د غره څخه ښـکته راښويدل يخمالکي، ليوه اوپسه، ډبلۍ لوبه، ټنډه خره (چړې غوړې)، تيره غورځول، پيشه کان، ټال خوړل، غولکی ويشتل، نښـه ويشتل، دکاڼي ويشتلو سيالي، منډې وهل، ډول ډول توپ بازي، لامبو وهل اونور...

(۱۴۶) تصوير، هلکان او ليندۍ

دلوبو موخې او ګټې

په بشري ټولنه کې د هرې لوبې رامنځته کېدل او دودېدل د یوه هدف او مقصد لپاره دی. ځینې لوبې هغه مهارتونه دي، چې د خلکو په ورځني ژوندکې څه ناڅه آسانتیاوې رامنځته کوي؛ لکه نښنه ویشتل، توپ وهل، منډې او داسې نورې.

(۱۴۷) تصویر، د هېواد د اهل هنود و د لرګي لوبه

ځینې لوبې د بوختیا او تفریح لپاره وي. انسانان دسترپاو د له منځه وړلو لپاره هغه لوبې او فعالیتونه سرته رسوي، چې خوښي او خوشحالي راوړي.

(۱۴۸) تصویر، د چوګان لوبه

زموږ په هیواد کې لوبې ډېر ډولونه لري چې تاسو دهغې ډېرشمېر پېژنئ، خوبیا هم دلته ځینې سیمه ییزې مشهورې لوبې تاسو ته درپېژندل کېږي:

خوسی (لګد جنګ)

له اتوڅخه تر لسو تنو هلکان یا زلمیان پکې ګډون کوي.

د لوبې د ترسره کېدو لارې چارې: لومړی زلمیان د دوه میرانو ترمشرۍ لاندې په دو وډلو وېشل کېږي.

یوپاک، پراخ او هوار میدان، چې تیږې او نور شیان ونه لري، د لوبې لپاره غوره کېږي. میدان په دوو برخو وېشل کېږي. د میدان د کرښو په شاکې ځایونه ټاکل کېږي او په یوې خواکې د خاورو یوه ډېرۍ جوړېږي. دغې ډېرۍ ته د یوه ګروپ یوتن درول کېږي چې هغه ډیرۍ ځوک ورانه نه کړي. د خاورو دغه ډیرۍ باید دمقابل ټیم د یوه تن له خوا ورانه شي، خو دغه ډیرۍ قوي او پیاوړی ساتونکی لري. دې کس ته خوسی وايي. د خوسي لوری (ګروپ) غواړي چې مقابل لوری وسوزي. که چېرې مقابل لوری بریالی شو چې د خاورو ډیرۍ ورانه کړي نو یوه نمره اخلي؛ د هرې ډېرۍ ورانول یوه نمره لري. او که چېرې خوسي وسو نو هماغه ګروپ بدلېږي. د دغه کار لپاره بل ګروپ غوره کېږي. په دې ډول دغه لوبه دوام کوي. د خوسي لوبه ډېره سترې کوونکې لوبه ده. په یوه پښه ترسره کېږي، باید لوبه کوونکی خپله پښه دشا له خوا په یوه لاس ټینګه کړي او

(۱۴۹) تصویر، لګد جنګ(خوسی)

خپل سیال ته په جګړه ورشي. دغه لوبه په اوږه او په یوه لاس ترسره کېږي. خپل سیال په زنګانه اړوي او وهلی یې هم شي. دغه لوبه دومره په زړه پورې او ستړې کوونکې ده چې له یو ساعت وخت یا دوه ساعته زیات دوام کولی نه شي او یو یا دوه نوبته دواړو مخالفو ډلو ته رسېږي او پس له هغه څخه لوبه پای ته رسېږي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په خپلو منځو کې د خوسي د لوبې د کولو په هکله خبرې وکړي.

پوښتنې

- د خوسي سیمه ییزه لوبه څنګه تر سره کېږي؟
- کومې لوبې او ورزشونه روغتیا لپاره ګټه او کومې لوبې زیان لري، لیندۍ (غولک) څنګه ده؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د ډول ډول لوبو د ګټو په هکله خپل نظرونه او معلومات په مفصل ډول سره ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

پنځه ویشتم لوست

لامبووهل

ستاسو څه ډول لامبوزده ده؟

لامبو وهل د ځوانانو د دوديزو لوبو او ورزشـــونو يو ډول دی. دغه لوبه او ورزش ځانګړی ارزښـــت لري. زياتره هغه خلک له لامبو وهلو ســـره بلد وي چې کورونه يې د سيندونو يا لويو ويالو غاړو ته نږدې پراته وي.

لامبو وهل له تفريح څخه برســـېره د انســـان روغتيا او سلامتی ته ډېره ګټه لري. لامبو وهل ډېر ډولونه لري چې دهريو زده کول يې پوره تمرين او ډېر وخت غواړي.

د لامبووهلو دوديز ډولونه په لاندې ډول دي:

(۱۵۰) تصوير، لامبووهل

قولاچه، چونګشي(بقه يي) ته ورته، د پښو، شا په تخته، د تختې له پاسه،مشک والا، په‌کدو ســـپور او نور؛ لکه چې وموويل لامبووهل هغه لوبه ده چې ډېرمشـــق، تمرين او لازم مهارت غواړي؛ له دې امله ځوانان تل په ډله ييزه توګه لامبوکوي چې د ډوبېدو د خطر

د پېښېدو پر مهال له يوبل سره مرسته وکړي او يوبل وژغورلای شي.

ديا دونې ورده چې په تېزو اوبو او گرداو ونو کې بايد له لامبو وهلو څخه ډډه وشي؛ په ځانگړې توگه هغه څوک چې لامبو وهلو کې ښه مهارت ونه لري، بايد چې له لامبو وهلو څخه ډډه وکړي.

(۱۵۱)تصوير، انتر کانتيننتال هوتل (کابل)

زياتره ژوي له لامبو وهلو سره بلدي. په ډېرو اوبو او ژورو سيندونوکې، پرته له دې چې ډوب شي، په آسانۍ سره لامبو وهي او له اوبو څخه تېرېږي.

يادونه

کله چې څوک وغواړي د آس په سپرلۍ له لويو سيندونو څخه چې ژور وي، تېرشي، دتېرېدوپرمهال د آس رکابونه راټولوي او د زين پرسر(قاش) يې اچوي او آس په ډېرې آسانۍ سره لامبو وهي اوله اوبو وځي. څوکه رکابونه لکه پخوا غوندې ځوړند وي، دلامبو وهلو پرمهال د آس پښې د رکابونو په منځ کې بندېږي او آس لامبو نشي وهلی چې په هغه وخت هم آس او هم سړی دواړه په اوبوکې ډوبېږي. د لامبو وهلو سيالۍ به پخوا دکابل په ښارکې د بابر شاه بڼ او باغ بالا په حوضونو کې جوړيدې. د اوبو ژوروالي به د ډنډ (حوض) په هره برخه کې توپير

(۱۵۲)تصوير، بند امير(باميان)

درلود یعني له یوه متر څخه نیولې تر څلورو او پنځو مترو پورې ژوروالی یې درلود. د ډنډ په منځ کې له یوه سره بل سر ته قوي کېبلونه غځېدلي او کلک شوي وو او د ستړ یا پرمهال به ځوانانو او واټر پول کوونکو لوبغاړو هغه کلک نیول او دمه به یې کوله چې ډوب نشي.

همدارنگه د قرغي بند، د سیستان جهیل، د باغ بالا حوضونو او په بند امیر کې به هم د لامبو لوبې او د کښتۍ چلولو سیالۍ تر سره کېدې.

موږ دلته د اوبو په اړه څو متلونه راوړو.

- اوبه ترستونې، زوی ترپښو لاندې.
- اوبه په ډانگ نه بېلېږي.
- د زورور اوبه پورته درومي.
- دري: آب نادیده موزه کشیدن خطاست.

(۱۵۳) تصویر، د باغ بالا هوټل او رستورانت(کابل)

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې دخپلې سیمې د لامبو وهلو د دود په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- لامبو وهل څه ګټه لري؟
- که څوک د لامبو وهلو مهارت و نلري او لامبو وهي د کوم خطر سره مخامخ کېږي؟
- ښاروي څه ډول لامبو وهي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د لامبو د نورو ډولونو په هکله د کورنۍ له مشـــرانو څخه پوښتنه وکړي، په کتابچوکې دې ولیکي او ټولګي ته دې راوړي.

شپږ ویشتم لوست

غېږنیول (پهلواني)

- تاسو تر اوسه پورې د پهلوانی یا غېږې نیولو ننداره کړې ده؟

زموږ په هېوادکې د ورزش او غېږنېولو بېلا بېل ډولونه دود لري چې د هغو له جملې څخه چېنکي، مخامخ غېږ او پهلوانی نومونه اخیستلای شو.

دلته به د بېلگې په توگه د غېږ په غېږ او چېنکي غېږنیونې تاسوته د روپېژندل شي.

- **غېږ په غېږ**

پهلواني یا سیمه ییزې غېږې زموږ د هېواد له لرغونو دودونو څخه دی چې زموږ د خلکو د فرهنگ یوه برخه گڼل کېږي. سیمه ییزې غېږنیونې تاریخي او ملي ارزښت لري او ټول خلک له هغو سره مینه لري، آن سپین ږېری سړي چې که د غېږنیونې توان هم ونه لري، خو د غېږنیونې په مراسموکې د نندارې لپاره هرو مرو گډون کوي.

د غېږنیونې لوبې زیاتره د خوښۍ او خوشحالی په ورځوکې ترسره کېږي.

لکه: په نوي کال، اخترونو او د جمعو په ورځوکې. دغه لوبې د ځانگړو قواعدو او اصولو تابع وي چې د هغو پر بنسټ جوړېږي. دغه لوبې په هغه ډگرکې ترسره کیږي، چې نندارچیان په یوه لویه دایره کې له پهلوانانو چار چاپېره ناست وي او د لوبې ننداره کوي. غېږنیونې لوبه د دوو پهلوانانو ترمنځ ترسره کېږي. د پهلوانانو د مبارزې بهیر کله ساعتونه اوږدېږي او له دواړو خواوو څخه یوهم نشي کولی پربل برلاسي شي.

هر پهلوان د غېږنیونې پرمهال یو پټو تر ملا تړي. څوسیال یې له هغه کمربنده ونیسي او مقابل لوري ته گوزار ورکړی. پهلوانان د دغو غېږو په بهیرکې یوازې په لاسونو او پښو سره خپل زورونه آزموي او د بل لوري ملا او متې راکاږي او په خپلو پښو د پهلوانی چلونه تر سره کوي، هربودا حق نه لري چې په خپلو لاسونو د سیال پښې ونیسي او یایې غاړه تاوه کړي.

په پخوا وختونو په کابل ښارکې ډېر نامتو پهلوانان وو چې د نړیوال المپیک په لوبوکې یې گډون کاوه او ویاړنې مډالونه یې ځان او هیوادته گټلي دي. لکه: پهلوان نظام، د ریکاخانی رحیم، پهلوان ابراهیم، پهلوان احمدجان، پهلوان رحیم زرگر، پهلوان شجاع او نور...

چپنکي غېږ نیونې

چپنکي غېږ نیونی هم زموږ د هېواد د سیمه ییزو لوبو له ډلې څخه ګڼل کېږي. دهغه د جوړېدو لاره داسې ده چې دواړه پهلوانان وړېنې قاقمې اغوندي. لنګی تر ملا تړي او په ډګرکې په مبارزه پیل کوي. دواړه لوري په هڅه کوي چې یو پر بل یرغل وکړي او یو بل له ګریوان څخه ونیسي او کش یې کړي، «سغري ګردان» وکړي په اوږه یې واړ وي او یا یې په زنګون واخلي او پرېښنو یې، په کوشک (لغته) ووهي او ډېر کوښښ کوي څو خپل سیال پرځمکه وولي او پر شایې څملوي. ځکه د سیالۍ وړلو شرط پرځمکه د مقابل لوری پرشا چپه کول دي.

کله چې یو بل په دې ډول پرځمکه څملوي او د میدان مشر دا ومني، نو ملاستی (لویدلی) پهلوان بایلونکي او هغه بل ګټونکی ګڼل کېږي.

د میدان مشر چې په خپله تجربه کار پهلوان وي هم قضاوت کوي او هم د پهلوانانو د سیالیو په وخت کې له سرغړونې او ناندریو څخه مخنیوی کوي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د غېږ نیولو ډولونه بیان کړي.

پوښتنې

- تاسو د پهلوانی څو ډوله سیالۍ پېژنئ؟
- زموږ د هېواد په کومو سیمو کې سیمه ییزې غېږ نیونې دود لري؟
- په لیسه او یا ستا سو په ټولګي کې داسې ځوانان شته چې پهلوانی کوي؟
- د کابل ښار پخواني نامتو پهلوانان څوک وو؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له غړو څخه د سیمه ییزو غېږنیونو د سیالیو په برخه کې معلومات ترلاسه کړي.

اوه ویشتم لوست

په بېلا بېلو لوبوکې ملي ټیمونه

- زموږ په هېوادکې څو ډوله لوبې دود لري؟

له سـیمه ییزو لوبو سربېره چې له پخوا څخه زموږ په هېوادکې د خلکو په منځ دود وې، رسمي او نړیوالو لوبو هم دود درلود.

(۱۵۴)تصویر، پهلوانی

(۱۵۵)تصویر، فوتبال

(۱۵۶)تصویر، جیدو

د افغانستان د کرکټ ملي لوبډله د کرکیټ په حال کې

زموږ په هېوادکې دوديزې رسمي لوبې زياتې دي او په هره برخه کې ځينې ځوانان ځلېدلي دي. هغه بدني لوبې چې په ډله ييزه او کله هم د دوو سيالو ډلو ترمنځ ترسره کېږي او زموږ په هېوادکې دود لري، په لاندې ډول دي: فوټبال، فوتسال، د (چمن پرمخ او دکنګل پرمخ) هاکي، واليبال، هندبال، باسکټبال، بايسکل ځغلول، غره ته ختل، کرکټ، ساکر او داسې نور.

هغه لوبې چې په دوو تنو ترسره کېږي لکه: پنګ پانګ، ټېنس، بد منټن، او نورو څخه عبارت دي. همدارنګه زموږ په هېوادکې نورې لوبې لکه: تکواندو، بوکس، کانفو،کراته، جيدو، هوشو پهلواني، ضرب ميل، کيک بوکس او نور دی.

زموږ په هېوادکې يو شمېر نور دروند وزنه ورزشونه دود لري چې ډېر زور غواړي لکه: وزن پورته کول، پړی کشول، وزلوبه، تېږه اچول، آس ځغلول او نيزه بازي.

(۱۵۷)دبليارد تصوير

(۱۵۸)تصوير، واليبال

د پهلوانۍ لوبه چې زموږ په هیواد کې ډېره لرغونتیا لري، همدا اوس یې رسمي بڼه نیولې او د سیمې په کچه ددغه لوبې ځینې پهلوانان پېژندل شوي دي.

هغه لوبې چې په یوازې ځان ترسره کېږي او یو لوبغاړي خپل استعداد او ځواکمني ښکاروي، په لاندې ډول دي لکه: د نېزې، گلولې او دیسک اچول، د گلف لوبه او نور.

په غرونو کې د گرځېدلو لوبه هم زموږ په

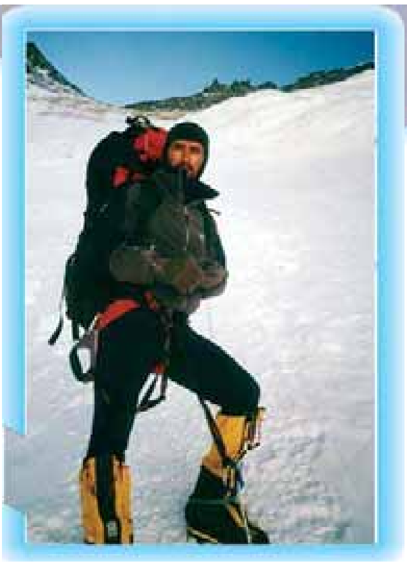

(۱۵۹) تصویر، غرختونکی ځوان

(۱۶۰)تصویر، باسکتبال

(۱۶۱) تصویر، د وزن پورته کول

(۱۶۲)تصویر، دتینس لوبه

هېواد کې دود ده. د هېواد ډېر ځوانان په ډله ییزه توګه د لوړو غرونو سرونو ته خېژي.

یادونه: ډېرې لوبې د انسان د روغتیا لپاره ګټورې دي، خو ځینې یې روغتیا ته زیان او خطر هم لري چې د بدن غړو ته درنه ژوبله پېښېږي او په اوږده موده کې د بدن غړي معیوب او له منځه ځي لکه: وزن پورته کول، وزلوبه، تېږه (ډبره) غور ځول، بوکس، او نورې رزمي لوبې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نورو لوبو او ورزشونو نومونه واخلي.

پوښتنې

- ورزش څه ګټې لري؟
- کوم ډول نوښتونه د ورزشونو له پرمختګ سره مرسته کولای شي؟
- آیا تاسې او یا ملګري مو په پام کې لري، چې کومه ورزشي ډله جوړه کړئ؟
- تاسو په کومه لوبه کې استعداد او وړتیا لرئ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د نورو نړیوالو ورزشونو په هکله له نورو سرچینو څخه معلومات ترلاسه کړي.

د نړیوال المپیک په لوبوکې زموږ د هېواد د لوبغاړو بریا او لاس ته راوړنې

تاسو پوهېږئ چې زموږ ځوانانو په ۲۰۰۸ م کال کې د تکواندو په ورزش کې غوره مډالونه هېواد ته راوړل.

افغانستان د المپیک نړیوالې کمیټې غړیتوب لري. د لومړي ځل لپاره زموږ د هېواد لوبغاړو په ۱۹۳۶ م کال د برلین د المپیک په لوبو کې ګډون وکړ. له هغه مهاله تر اوسه پورې یې یو ولس ځلې د المپیک په دوبنی لوبو کې ګډون کړی دی.

(۱۶۳) تصویر انعام ګټونکی ځوان

له هغو ستونزو سره سره چې په وروستیو لسیزو کې زموږ په هېواد کې موجودې وې، په هغو لوبو کې چې زموږ لوبغاړو ګډون کړی دی، ښې نتیجې یې ترلاسه کړې دي. د ۲۰۰۸ م کال په لوبو کې چې په اندونیزیا کې ترسره شوې زموږ د هېواد ځلورو پهلوانانو په کې ګډون کړی و چې یو د سرو زرو او بو د برونزو مډالونه ترلاسه کړل.

(۱۶۴) تصویر مډال ګټونکی ځوان

په ۲۰۰۸ م کال د چین د المپیک په لوبوکې زموږ لوبغاړي بریالي شول چې د تکواندو په لوبه کې د لومړي ځل لپاره په تاریخ کې ښه مډال ترلاسه کړي. همدا شان زموږ د کرکټ تیم په ۲۰۰۸ م کال د امریکې په نیو جرسي، بریتانیا، تانزانیا او آسیایي لوبو کې لومړی مقام ترلاسه کړ.

زموږ د هېواد د ځوانانو د فوټبال تیم د نړیوال جام او آسیایي ټاکنیزو او مقدماتي لوبوکې د سیمې د ځواکمنو هېوادونو پر وړاندې ښه وځلېدل. که څه هم

زموږ هېواد ونه شــو کولی چــې د خپلې ګروه ځخه پورته وخېژي خود خپلو ســیالانو په وړاندې دلوبډلې د ښــولوبو په ترســره کولو، دهیواد په دننــه او بهرکې دکار پوهانو دستاینې او ددې لوبډلې دمینه والو دهیلو سبب شو.

نورو ورزشونو هم زموږ په هېوادکې د پام وړ پر مختګونه کړي دي.

ورزش او بي ساری بریالیتوب: زموږ یو هیواد وال پر بایسکل باندې له ټولې نړۍ راتاو شو او دغه سفربې د بهرنیو چارو له وزارت ځخه پیل کړ او دکابل – کندهار د ســړک له لورې هرات او وروســته ایران ته ولاړ. دغه سفربې یونیم کال وخت ونیو. په دغه موده کې د ایران، ترکیې، بلغاریې، یوګو ســلاویا، اتریش، چک، جرمني، هالنډ او د فرانسې له هېوادونو تېرشو، امریکا او د ملګروملتونو د سازمان مقرته ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د لوبغاړو د نورو ورزشــي بریاوو په برخه کې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- زموږ د لوبغاړو ورزشــي بریاوې په سیمه او د نورو هېوادونو په منځ کې څه ارزښت لري؟
- د نړۍ کوم هېواد په نړیوالو لوبوکې ترټولو لوړ مقام لري.

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د نړۍ د تر ټولو غوره لوبغاړو په برخه کې لیکلي معلومات ترلاسه کړي او په بل ساعت کې دې له ځانه سره راوړي.

لوبې او بدني روزنه

سيمه ييزې لوبې بېلابېل ډولونه لري چې زموږ د هېواد په ګوټ ګوټ کې په ماشومانو، تنکيو ځوانانو او ځوانانو کې له پخوا څخه دود دي.

لامبو وهل زموږ د ځوانانو سيمه ييزه دوديزه لوبه ده چې د هغوی د روغتيا او سلامتۍ لپاره ډېره ګټوره ده.

غيږ نيول زموږ د هېواد د سيمه ييزو لوبو او ورزشونو يو ډول دی چې اوږده سابقه لري. د سيمه ييزو ورزشونو څخه پرته د سيمې او نړيوال ورزش هم د ځوانانو ترمنځ دود لري. لکه: فوټبال، کرکټ، هاکي، واليبال او داسې نورې لوبې.

اخځليکونه

۱ـ پوهاند دکتور محمد افضل بنو وال، دکابل پوهنتون استاد، فولکلور شناسي، لومړی چاپ ۱۳۸۷ کابل. انتشارات سعيد.

۲ ـ پوهندوی دکتور سيد اکرام الدين حصاريان، دکابل پوهنتون استاد، دماسترۍ دورې درسي کريکولم، دژبو او ادبياتو پوهنځی، ۱۳۸۸ او ۱۳۸۹ هـ.ش کال.

۳ـ اسدالله شعور، ترانه های کهسار.

۴ـ دخلکو تفکر، دکتور عارف عثمان او عبدالحميد عاطف، چاپ دپښتو څېړنو نړيوال مرکز، دافغانستان دعلومو اکاډيمي.

۵ـ ضرب الامثال او حکم، ضرب المثلونه، دکتور عنايت الله شهراني دکابل پوهنتون دښکليو هنرونو دپوهنځی پخوانی استاد.

۶ـ د انټرنټ نه تصويرونه

۷ـ جرګه، دسرحدونو، قومونو او قبايلو چارو وزارت خپرونه، شپږم پرشمه ګڼه، ۱۳۸۸ کال وری ـ غويی ـ لېندۍ ـ مرغومي ـ تله ـ لړم.

۸ـ جابې، دسرحدونو، قومونو او قبايلو چارو وزارت، خپرونه ۱۳۸۹، په نورستاني ژبه د ذکرشوي وزارت خپرونه- سرطان- سنبلې- جدي- حوت خپرونه.

۹ـ دتيبو کلتور او فرهنګ، ليکوال محقق بسم الله حقمل، دويم چاپ جدي ۱۳۸۳ هـ. ش حليمي پرينټينګ ايجنسي.

۱۰ـ دتصويرونو تهيه او عکاسي، دملي ګالرۍ، ملي آرشيف، دکابل لرغونی ښار، دبابرشاه بڼ، دنوي ښار دانتيک فروشی دکانونه، د پغمان چندل بايي څخه

۱۱ـ هرات ديروز، امروز، مجيد فدائيان، رضا نظري آهاري، ددېپلوماسی دتاريخ او اسنادو مرکز، دېسرلي لومړی چاپ ۱۳۸۵.

۱۲ـ فصلنامه فرهنګي وپژوهشي دفرهنګ او ځوانانو دوزارت خپرندويه ټولنه. شماره اول سال ۱۳۸۵ هـ ش.

۱۳ـ دېيچ درې دپښتنو ولسي دودونه، غلام سرور ګلاب زی صافی ۱۳۸۶ هـ.ش.

۱۴- د انټرنټ څخه عکسونه.

۱۵- فرامرز، سيدعبدالله، يادداشتونه.